

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Кафедра педагогіки вищої школи**

**Методичні вказівки до вивчення
навчальної дисципліни
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ
ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ**
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи»
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
денної та заочної форми навчання

Слов'янськ – 2021

УДК 378.016:378(072)

М 54

Рецензенти:

Фатальчук С. Д. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки вищої школи «Донбаський державний педагогічний університет».

Шайда Н. П. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології «Донбаський державний педагогічний університет».

М 54 Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки денної та заочної форми навчання: 2-ге вид. перероб. та доповн. / Уклад.: С. А. Саяпіна, Н. С. Гарань, О. М. Сипченко. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2021. 60 с.

Методичні вказівки укладено відповідно до освітньої програми «Педагогіка вищої школи» та навчального плану підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. Подано: силабус; робочу програму навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі»; навчально-методичні матеріали для лекцій, опорний конспект лекцій; інструктивно-методичні матеріали до практичних занять; дидактичне забезпечення самостійної роботи: вимоги до есе, рекомендації щодо використання інформаційних технологій і до складання ментальної карти (інтелектуальної карти); контрольні питання до екзамену. Призначається для викладачів закладів вищої освіти, здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, науковців, науково-педагогічних працівників.

Друкується за рішенням Вченої ради
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 1 від 30.08.2021 р.)

ЗМІСТ

1. Передмова.
2. Силабус.
3. Робоча програма навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі».
4. Навчально-методичні матеріали для лекцій із навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі». Опорний конспект лекцій.
5. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять із навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі».
6. Дидактичне забезпечення самостійної роботи.
7. Питання до екзамену з дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі».

ПЕРЕДМОВА

В умовах модернізаційних змін вітчизняної системи вищої освіти та у відповідності до суспільних замовлень ринку праці підготовка фахівців вищої освіти повинна базуватися на методологічній основі. Здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки зобов'язані оволодівати не лише знаннями, вміннями та навичками, але й викладати фахові дисципліни та розробляти методологічні основи. Останнє є однією з найбільш актуальних проблем вищої освіти.

Формуванню необхідних компетентностей сприяє вивчення майбутніми викладачами дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі». Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є: навчити визначати актуальні проблеми, пов'язані з методикою викладання у вищій школі в умовах сучасного розвитку суспільства та шляхів розв'язання; формувати досвід аналізу та розв'язання педагогічних проблем, що виникають у педагогічній діяльності викладача; навчити відбирати та систематизувати форми, методи та прийоми організації освітньої діяльності у закладі вищої освіти; формувати у майбутніх викладачів готовність до ефективного впровадження в освітній процес традиційних та інноваційних методів навчання, виховання та контролю за навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів, методів та прийомів ефективно організації самостійної роботи, досвіду організації професійного самовдосконалення та самовиховання майбутнього викладача закладу вищої освіти; формувати уміння та навички використання в освітньому процесі вищої школи сучасних мультимедійних технологій; формувати професійно-педагогічну спрямованість особистості викладача; розвивати педагогічне мислення та професійну самосвідомість викладача закладу вищої освіти; формувати інтерес до викладацької діяльності, спонукати майбутніх викладачів до педагогічної творчості.

Методичні вказівки містять силабус; робочу програму навчальної дисципліни; навчально-методичні матеріали для лекцій, опорний конспект лекцій; інструктивно-методичні матеріали до практичних занять; дидактичне забезпечення самостійної роботи: вимоги до есе, рекомендації щодо використання інформаційних технологій і до складання ментальної карти (інтелектуальної карти); контрольні питання до екзамену. Методичні вказівки розроблені відповідно до освітньої програми «Педагогіка вищої школи» та навчального плану підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

1. СИЛАБУС
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ»

Кількість кредитів	4,5
Рік підготовки, семестр	2 3
Компонент освітньої програми	обов'язковий
Викладач	Гарань Н.С. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»
Контактна інформація	garan_nat@i.ua
Консультації	кожний четвер місяця, 13.00 – 14.00.
Анотація навчальної дисципліни	<i>об'єкт вивчення</i> – процес викладання фахових дисциплін у закладі вищої освіти <i>предметом</i> навчальної дисципліни є методика викладання фахових дисциплін у вищій школі
Опис навчальної дисципліни	<i>Метою вивчення навчальної дисципліни</i> «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі» є: сприяти поєднанню теорії з практикою й включенню теоретичних знань у діяльність; усвідомлення потреби в оволодінні теоретичними знаннями для розв'язання проблем, пов'язаних із методикою викладання у вищій школі; розвитку аналітичних здібностей і педагогічного мислення, створенню сприятливих умов для задіяння інтелектуальних ресурсів особистості здобувача; ознайомленню з живими зразками організації освітнього процесу у вищій школі, кращим методичним досвідом педагогів-практиків, спонуканню до самооцінки та особистісного і професійного самовдосконалення. <i>Завдання</i> вивчення навчальної дисципліни: навчити визначати актуальні проблеми, пов'язані з методикою викладання у вищій школі в умовах сучасного розвитку суспільства та шляхів розв'язання; формувати досвід аналізу та розв'язання

педагогічних проблем, що виникають у педагогічній діяльності викладача; навчити відбирати та систематизувати форми, методи та прийоми організації освітньої діяльності у закладі вищої освіти; формувати у майбутніх викладачів готовність до ефективного впровадження в освітній процес традиційних та інноваційних методів навчання, виховання та контролю за навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів, методів та прийомів ефективно організації самостійної роботи, досвіду організації професійного самовдосконалення та самовиховання майбутнього викладача ЗВО; формувати уміння та навички використання в освітньому процесі вищої школи сучасних мультимедійних технологій; формувати професійно-педагогічну спрямованість особистості викладача; розвивати педагогічне мислення та професійну самосвідомість викладача закладу вищої освіти; формувати інтерес до викладацької діяльності, спонукати майбутніх викладачів до педагогічної творчості.

Передумовами вивчення навчальної дисципліни є опанування навчальних дисциплін, що мають бути вивчені раніше: теорія і практика вищої професійної освіти в Україні, педагогіка вищої школи, сучасні інформаційні технології, світовий досвід та сучасні тенденції розвитку університетської освіти, моделювання освітньої підготовки і професійної діяльності фахівця, професійний імідж педагога.

Програмні компетентності:

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 4. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 5. Здатність до адаптації та дій в новій ситуації.

ФК 3. Обізнаність з різними контекстами, у яких може відбуватися навчання.

ФК 1. Здатність виявляти потенційні зв'язки освітньої теорії, освітньої політики та практики.

ФК 7. Здатність керувати освітніми практико орієнтованими проєктами.

ФК 9. Уміння розробляти та застосовувати освітню програму і навчально-методичні матеріали відповідно до конкретного освітнього контексту.

Ключові слова: вища професійна освіта, державна освітня політика, конкурентоспроможність вищої освіти, модернізація вищої освіти, проблеми вищої професійної освіти, освітній процес, заклади вищої освіти.

Очікувані результати навчання:

ПРН 10. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових

підходів до конкретних ситуацій професійної діяльності.
ПРН 4. Розробляти програми соціально-педагогічних інтервенцій.
ПРН 5. Розробляти просвітницькі матеріали та програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.
ПРН 6. Доступно та аргументовано представляти результати досліджень у письмовій та усній формах, брати участь у наукових дискусіях.
ПРН 9. Здійснювати аналітичний пошук наукової інформації та оцінювати її за критеріями доцільності та достовірності.

Матеріали та ресурси:

Рекомендована література:

1. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи. Підручник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/29032>
2. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2017. 456 с.
3. Прищак, М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf>
4. Теорія та методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: навчально-методичний посібник / Укладач І. В. Казанжи. Миколаїв: СПД Румянцева, 2018. 154 с.

Платформи та сервіси дистанційного навчання: Moodle: дистанційний курс «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі»
(<http://ddpu.edu.ua:9090/moodle/course/view.php?id=419>)

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Вища освіта. Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. URL: <http://vnz.org.ua>
2. Євро Освіта. URL: <http://euroosvita.net>
3. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років: проєкт. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797/>
4. Креативність та освіта: чому це має значення. ВИЩЕ: Спільнота для навчання та викладання. URL: http://gohigher.org/creativity_and_education
5. Освіта в Україні і за кордоном. URL: <http://osvita.ua>
6. Освітній портал ПедПреса. URL: <http://pedpresa.com>
7. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 1 лип. 2014 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
8. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року: проєкт. URL: http://osvita.ua/doc/files/news/438/43883/HE_Reforms_Strategy_11_11_2014.pdf
9. Prometheus : платформа масових відкритих онлайн курсів.

	URL: https://prometheus.org.ua/
Теми	Програма навчальної дисципліни містить такі теми: 1. Предмет, завдання, основні категорії та актуальні проблеми методики викладання у вищій школі 2. Удосконалення змісту навчальних дисциплін в контексті методики їх викладання. 3. Методика підготовки та проведення лекції у вищій школі 4. Методика проведення практичних занять у вищій школі. 5. Методика розв'язання педагогічних ситуацій на практичних заняттях у вищій школі. 6. Реалізація виховного потенціалу навчального процесу у закладі вищої освіти.
Методичні поради для викладачі в «Як навчати?»	<i>Методи навчання:</i> поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання з використанням інноваційних технологій: словесні методи: лекція (проблемна, лекція з розгляду конкретних ситуацій, лекція-консультація, круглий стіл тощо), пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, бесіда, семінар, диспут, дискусія; наочні методи: спостереження, демонстрація; практичні методи: обробка довідкової інформації, тезування, рецензування, аналіз подій, самостійна робота (робота із друкованими та електронними інформаційними ресурсами, виконання завдань: конспектування, анотування, написання есе, створення презентацій, ментальних карт); відеометод: дистанційні, мультимедійні.
Методичні поради для здобувачі в «Як навчатися?»	<i>Види роботи здобувачів:</i> складання глосарію, написання есе, презентація, огляд фахової літератури, реферування наукової літератури, доповідь, створення ментальної карти.
Оцінювання	<i>Види, методи та форми контролю.</i> Види: поточний контроль, підсумковий контроль, семестровий контроль (семестровий екзамен). Методи: усне опитування, письмові роботи. Форми: індивідуальна та фронтальна перевірка. Організаційні процедури та порядок виявлення якості засвоєння навчального матеріалу, рівня відповідності отриманих знань, умінь і навичок здобутій кваліфікації в межах освітнього процесу здійснюється відповідно до Положення про контрольні заходи у „ДДПУ” (http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/003.pdf) Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти за

лекції здійснюється за такими критеріями: присутність здобувача на лекції, складання її конспекту та активна участь у перебігу лекції.

Оцінювання результатів навчання здобувачів, отриманих під час практичного заняття, здійснюється за такими критеріями: під час опитувань – за повну й ґрунтовну відповідь на сформульоване запитання з теми заняття; під час тестування – за правильні відповіді на запитання тесту з теми заняття; у процесі виконання ситуаційних вправ і завдань – за запропонований правильний алгоритм (послідовність) виконання завдання; знання теоретичних основ проблеми, порушеної в завданні.

Дисципліна оцінюється максимальною оцінкою у 100 балів.

Основні вимоги:

Екзамени складаються здобувачами в період екзаменаційних сесій, передбачених навчальним планом. Терміни проведення екзаменаційних сесій визначаються графіком освітнього процесу. ДДПУ може встановлювати здобувачам індивідуальні терміни складання екзаменів у разі поважних причин. Екзамени проводяться згідно з розкладом, який доводиться до відома здобувачів не пізніше як за місяць до початку сесії.

Здобувачі, які за поточним оцінюванням у семестрі мають результат навчання з дисципліни 60 балів і вище, можуть, за бажанням, бути звільнені від складання екзамену й отримати як результат оцінювання ту кількість балів, що відповідає кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни, або здобувач може підвищити оцінку, яку він отримав за результатами роботи в семестрі, під час складання екзамену в період сесії.

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів, затверджені в ДДПУ (для оцінювання екзамену):

Оцінка «відмінно» (90-100 балів) виставляється здобувачеві, який продемонстрував всебічні, систематичні й глибокі знання навчально-програмного матеріалу, уміння без похибок виконувати завдання, передбачені програмою, опанував основну й додаткову літературу, рекомендовану навчальною програмою, засвоїв значущі для майбутньої кваліфікації підвалини основних дисциплін, виявив творчі здібності в усвідомленні, засвоєнні й застосуванні навчально-програмного матеріалу.

Оцінка «добре» (75-89 балів) виставляється здобувачеві, який продемонстрував ретельне знання навчально-програмного матеріалу, успішно виконав передбачені програмою завдання, засвоїв основну літературу, рекомендовану навчальною програмою, показав систему засвоєних знань з дисципліни та здатність до їх самостійного поповнення й оновлення під час

подальшої навчальної роботи й професійної діяльності.
Оцінка «задовільно» (60-74 бали) виставляється здобувачеві, який продемонстрував знання основного навчально-програмного матеріалу в обсязі, потрібному для подальшого навчання та майбутньої роботи за спеціальністю, впорався з виконанням завдань, передбачених програмою, але припустився помилок у відповіді на екзамені та під час виконання екзаменаційних завдань, хоча має необхідні знання для їх усунення під керівництвом викладача.

Оцінка «незадовільно» (26-59 балів) виставляється здобувачеві, який має прогалини в знаннях основного навчально-програмного матеріалу, припустився принципових помилок у виконанні передбачених програмою завдань, і не може продовжувати навчання без виконання додаткових завдань з відповідної дисципліни.

Оцінка «неприйнятно» (0-25 балів) виставляється здобувачеві, який не надав для перевірки потрібну кількість правильно виконаних завдань, пропустив без поважних причин значну кількість занять (більше ніж 50%), і не може продовжувати навчання без проходження повторного курсу навчання.

Розподіл балів із дисципліни

Розподіл балів, що присвоюється здобувачам, із розподілом за темами за результатами поточного контролю (денна, заочна форма навчання)

Тема	Лекції		Практичні заняття		Самостійні
	Max	Min	Max	Min	
Т 1	2	1	3	1	10
Т 2	2	1	3	1	14
Т 3	1	0,5	3	1	10
Т 4	1	0,5	3	1	10
Т 5	1	0,5	3	1	10
Т 6	1	0,5	3	1	20
Разом	8	4	18	6	74

Здобувачі вищої освіти, які за поточним оцінюванням у семестрі мають результат навчання з дисципліни 60 балів і вище, можуть, за бажанням, бути:

– звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 60-80 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни;

– звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 81-100 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни, за відсутності пропусків занять з усіх предметів семестру без поважних причин (до 10%), але за обов'язкового надання в деканат виконаних самостійних завдань з відповідної дисципліни.

	<p><i>Політика щодо дедлайнів та перескладань, академічної доброчесності, відвідування:</i> перездача та повторне вивчення дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в ДДПУ (http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/025.pdf, Положення про академічну доброчесність педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів у ДДПУ (http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/012.pdf)</p> <p><i>Політика щодо:</i></p> <p><i>дедлайнів та перескладання:</i> роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (від -1 бала до -5 балів).</p> <p>Здобувачі, які отримали незадовільну оцінку або були не допущені до підсумкового контролю, мають можливість ліквідувати академічну заборгованість згідно з відповідним графіком. Умовою для ліквідації академічної заборгованості є накопичення необхідної кількості балів (для досягнення 60 балів) за виконання визначених викладачем додаткових самостійних завдань до повторного складання контрольного заходу.</p> <p><i>академічної доброчесності:</i> письмові роботи перевіряються на наявність плагіату та допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25%.</p> <p><i>відвідування:</i> відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання, за яке нараховуються бали. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, друга вища освіта) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.</p>
<p>Переваги вивчення навчальної дисципліни «Бонус вивчення»</p>	<p>Переваги вивчення навчальної дисципліни:</p> <p>Навчальну дисципліну «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі» розроблено відповідно до потреб та особливостей здобувачів, ураховано персоналізовані траєкторії навчання; вивчення даного курсу передбачає розвиток компетентностей, необхідних для здійснення професійної діяльності педагога з урахуванням сучасних тенденцій розвитку вищої освіти, сприяє формуванню соціальних навичок (soft skills): комунікативність, робота в команді, лідерські навички, формування здатності розв'язувати складні професійні завдання та проблеми у галузі освіти тощо. Набуті в процесі вивчення дисципліни компетенції сприятимуть формуванню конкурентних професійних переваг, затребуваних сучасним ринком праці.</p>

2. РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі»

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Обов'язкова	
Загальна кількість годин – 120	Рік підготовки:	
	2-й	2-й
	Семестр	
	3-й	3-й
	Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: контактних – 2 самостійної роботи здобувача – 3	16 год.	14
	Практичні	
	14 год.	8
	Самостійна робота	
	90 год.	98
Вид контролю: екзамен		

Метою вивчення навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі» є: сприяти поєднанню теорії з практикою й включенню теоретичних знань у діяльність; усвідомлення потреби в оволодінні теоретичними знаннями для розв'язання проблем, пов'язаних із методикою викладання у вищій школі; розвитку аналітичних здібностей і педагогічного мислення, створенню сприятливих умов для задіяння інтелектуальних ресурсів особистості здобувача; ознайомленню з живими зразками організації освітнього процесу у вищій школі, кращим методичним досвідом педагогів-практиків, спонуканню до самооцінки та особистісного і професійного самовдосконалення.

2. МАТРИЦЯ

компетентностей, програмних результатів навчання, методів навчання, методів контролю з навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі»

Компетентності, які формуються з посиланням на шифр відповідно до освітньої програми	Програмні результати навчання з посиланням на шифр відповідно до освітньої програми	Методи навчання	Методи контролю
<p>ЗК 3. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.</p> <p>ЗК 7. Здатність до міжособистісної взаємодії.</p> <p>ЗК 12. Здатність до особистого і професійного розвитку.</p> <p>ЗК 13. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).</p> <p>ЗК 14. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.</p> <p>ЗК 17. Здатність застосовувати softskills-навички в практичних ситуаціях.</p> <p>СК 5. Здатність розробляти і реалізовувати нові освітні інструменти, проекти та інтегрувати їх в освітнє середовище закладу освіти.</p> <p>СК 3. Здатність враховувати</p>	<p>ПРН 8. Розробляти і викладати освітні курси в закладах вищої освіти, використовуючи методики, інструменти і технології, необхідні для досягнення поставлених цілей.</p> <p>ПРН 3. Формувати педагогічно доцільну партнерську міжособистісну взаємодію, здійснювати ділову комунікацію, зрозуміло і недвозначно доносити власні міркування, висновки та аргументацію з питань освіти і педагогіки до фахівців і широкого загалу, вести проблемно-тематичну дискусію.</p> <p>ПРН 5. Організовувати освітній процес на основі студентоцентрованого, компетентнісного, контекстного підходів та сучасних досягнень</p>	<p>Словесні методи: інтерактивні лекції (проблемні лекції, лекції-дискусії, лекції-презентації, лекції-демонстрації з використанням мультимедійного обладнання).</p> <p>Практичні методи: практичні заняття, навчальні дискусії, робота в групах, мозкова атака, робота в парах. Наочні методи: методи спостереження, ілюстрації, демонстрації, презентації.</p> <p>Робота з навчально-методичною літературою: конспектування, тезування, анотування, аналіз.</p> <p>Відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання: дистанційні,</p>	<p>Спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне опитування, оцінювання самостійної роботи (доповідь, есе, повідомлення, презентація, складання глосарію, ментальних карт, таблиць), екзамен.</p>

<p>різноманітність, індивідуальні особливості студентів у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі освіти.</p> <p>СК 8. Здатність інтегрувати знання у сфері освіти/педагогіки та розв'язувати складні задачі у мультидисциплінарних та міждисциплінарних контекстах.</p> <p>СК 9. Здатність до використання сучасних інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у освітній та дослідницькій діяльності.</p>	<p>освітніх, педагогічних наук, управляти навчально-пізнавальною діяльністю, об'єктивно оцінювати результати навчання здобувачів освіти.</p> <p>ПРН 7. Створювати відкрите освітньо-наукове середовище, сприятливе для здобувачів освіти та спрямоване на забезпечення результатів навчання.</p>	<p>мультимедійні, веб-орієнтовані та ін.</p> <p>Самостійна робота: складання глосарію, ментальних карт, таблиць, написання доповіді, есе, повідомлення, підготовка презентацій.</p>	
---	--	---	--

3. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			Усього	у тому числі		
		л.	пр.	с.р.		л.	пр.	с.р.
Тема 1. Предмет, завдання, основні категорії та актуальні проблеми методики викладання у вищій школі	23	4	4	15	23	4	2	16
Тема 2. Удосконалення змісту навчальних дисциплін в контексті методики їх викладання	21	4	2	15	21	2	2	16
Тема 3. Методика підготовки та проведення лекції у вищій школі	19	2	2	15	19	2	1	16
Тема 4. Методика проведення практичних занять у вищій школі.	19	2	2	15	19	2	1	16
Тема 5. Методика розв'язання педагогічних ситуацій на практичних заняттях у вищій школі.	19	2	2	15	19	2	1	17
Тема 6. Методика, алгоритми і техніки проведення тренінгу.	19	2	2	15	19	2	1	17
Усього годин	120	16	14	90	120	14	8	98

Програма навчальної дисципліни

4.1. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		дфн	зфн
1	Предмет, завдання, основні категорії та актуальні проблеми методики викладання у вищій школі.	4	4
2	Удосконалення змісту навчальних дисциплін в контексті методики їх викладання.	2	2
3	Методика підготовки та проведення лекції у вищій школі	4	2
4	Методика проведення практичних занять у вищій школі	2	2
5	Методика розв'язання педагогічних ситуацій на практичних заняттях у вищій школі.	2	2
6	Методика, алгоритми і техніки проведення тренінгу.	2	2
Разом		16	14

4.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		дфн	зфн
1	Актуальні проблеми методики викладання фахових дисциплін у закладі вищої освіти.	4	2
2	Змістове наповнення навчальних дисциплін.	2	2
3	Підготовка та проведення лекційних занять.	2	1
4	Оптимальність методики і техніки лекції.	2	1
5	Проведення практичних занять у ЗВО.	2	1
6	Основні форми інтерактивних технологій навчання.	2	1
Разом		14	8

4.5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		дфн	зфн
1	Основні категорії методики викладання у вищій школі.	15	16
2	Дидактичні вимоги до формування змісту навчальних дисциплін.	15	16
3	Лекція як організаційна форма навчання у ЗВО, її види та функції.	15	16
4	Дидактичні цілі та функції практичних занять.	15	16
5	Методичні рекомендації щодо розв'язання педагогічних ситуацій.	15	17
6	Реалізація виховної функції освітнього процесу	15	17
Разом		90	98

5. Критерії оцінювання результатів навчання

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів, затверджені в ДДПУ (для оцінювання екзамену):

За накопичувальною 100 – бальною шкалою	За національною шкалою	
	<i>для екзаменів, звітів з практики, курсових робіт</i>	<i>для заліків</i>
90 – 100 балів	відмінно	зараховано
89 – 75 балів	добре	
60 – 74 балів	задовільно	
26 – 59 балів	незадовільно	не зараховано
0 – 25 балів	неприйнятно	

Здобувачі вищої освіти, які за поточним оцінюванням у семестрі мають результат навчання з дисципліни 60 балів і вище, можуть, за бажанням, бути:

– звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 60-80 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни;

– звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 81-100 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни, за відсутності пропусків занять з усіх предметів семестру без поважних причин (до 10%), але за обов'язкового надання в деканат виконаних самостійних завдань з відповідної дисципліни.

Питання до екзамену

1. Предмет і завдання методики викладання дисциплін у вищій школі.
2. Основні категорії методики викладання у вищій школі.
3. Актуальні проблеми методики викладання дисциплін у вищій школі.
4. Компоненти змісту освіти в контексті методики їх викладання.
5. Дидактичні вимоги до формування змісту навчальних дисциплін.
6. Критерії відбору змісту навчальних занять.
7. Шляхи удосконалення змісту освіти.
8. Лекція як організаційна форма навчання у ЗВО, її види та функції
9. Ораторські вміння, що допомагають викладачу забезпечити ефективність лекцій.
10. Які є види лекцій у закладі вищої освіти і чим обумовлений їх вибір?
11. Які функції реалізує лекція як форма організації навчання у ВШ?
12. Як зацікавити здобувачів на початку лекції і чому це важливо?
13. Які прийоми допомагають зберегти увагу здобувачів до змісту лекції?
14. Коротко розкрийте роль та сутність ораторських умінь, спрямованих на забезпечення успішності лекції.
15. Дидактичні цілі та функції практичних занять.
16. Використання на практичних заняттях сучасних інноваційних технологій.
17. Різноманітні форми завдань для практичного заняття.
18. Проблемні питання як спосіб активізації активності здобувачів на практичному занятті.
19. Методи і форми організації контролю знань, шляхи їх удосконалення.
20. Які поради ви дали б викладачам вищих навчальних закладів щодо підвищення коефіцієнта корисної дії практичного заняття?
21. Дайте пропозиції щодо поліпшення внутрішньої мотивації здобувачів до підготовки до практичного заняття.
22. Запропонуйте два-три прийоми активізації уваги здобувачів та розвитку їх пізнавальної активності на практичному занятті.
23. Застосування теоретичних знань із педагогіки для успішного розв'язання педагогічних ситуацій.
24. Типові помилки та педагогічно недоцільні дії викладача в проблемній ситуації.
25. Реалізація виховної функції освітнього процесу.
26. Здійснення виховного впливу в процесі викладання.
27. У чому полягають основні проблеми методики викладання на сучасному етапі розвитку освіти?
28. У чому полягає необхідність впровадження в освітній процес інноваційних технологій навчання?

29. Визначте ключові відмінності традиційного та інноваційного навчання.
30. Визначте основні аспекти підготовки та проведення викладачем лекцій.
31. Визначте основні аспекти підготовки викладачем практичного заняття.
32. Етичні проблеми тренера при організації тренінгової діяльності.

6. Засоби діагностики результатів навчання

Діагностика результатів навчання включає диференційований та об'єктивний облік результатів освітньої діяльності здобувачів і включає наступні блоки:

- контроль засвоєння теоретичних знань (усне опитування, обговорення проблемних питань, розв'язання ситуаційних завдань, виконання аудиторних та позааудиторних робіт тощо на практичних заняттях);
- контроль самостійної роботи здобувачів (перевірка конспектів літературних джерел, доповідей, есе, повідомлень, презентацій, складаного глосарію, ментальних карт, таблиць);
- підсумковий контроль: екзамен.

7. Рекомендована література (основна, допоміжна)

Основна

1. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи. Підручник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/29032>
2. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2017. 456 с.
3. Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки денної та заочної форми навчання: 2-ге вид. перероб. та доповн. / Уклад.: С. А. Саяпіна, Н. С. Гарань, О. М. Сипченко. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2021. 60 с.
4. Прищак, М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf>
5. Теорія та методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: навчально-методичний посібник / Укладач І. В. Казанжи. Миколаїв: СПД Румянцева, 2018. 154 с.

Допоміжна

1. Аніловська Г. Я. Університетська освіта: навч. посіб. 3-е вид., переробл. і допов. Львів: Магнолія. 2018. 304 с.
2. Афанасьєв М. В., Полякова Г. А. Тренінгове навчання в закладі вищої освіти: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс]. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 323 с.
3. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник. Київ: ЦНЛ. 2018. 384 с.
4. Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи: підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 484 с.
5. Климова К. Я. Культура спілкування як елемент педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць. Вип. 31 (41). К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 76–79.
6. Нарожна Н. І. Методика викладання фахових дисциплін: практикум. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 152 с. URL: <http://lira-k.com.ua/preview/12352.pdf>
7. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Л. – Центр учбової літератури, 2017. 472 с.
8. Тараненко Г.Г. Гендерні аспекти мовної поведінки викладача закладу вищої освіти. The 6th International youth conference “Perspectives of science and education” (December 14, 2018) SLOVO\WORD, New York, USA. 2018. С. 252-257.
9. Тараненко Г. Г. Логіко-формулюючий потенціал соціального середовища у формуванні логічної культури здобувачів вищої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. № 62. Т. 2. С. 212-215.
10. Якимова Л. П. Методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: опорний конспект лекцій у схемах і таблицях: навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2019. 177 с.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Вища освіта. Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. URL: <http://vnz.org.ua>
2. Євро Освіта. URL: <http://euroosvita.net>
3. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років: проєкт. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>
4. Креативність та освіта: чому це має значення. ВИЩЕ: Спільнота для навчання та викладання. URL: http://gohigher.org/creativity_and_education
5. Освіта в Україні і за кордоном. URL: <http://osvita.ua>
6. Освітній портал ПедПреса. URL: <http://pedpresa.com>
7. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 1 лип. 2014 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
8. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року: проєкт. URL: http://osvita.ua/doc/files/news/438/43883/HE_Reforms_Strategy_11_11_2014.pdf
9. Prometheus : платформа масових відкритих онлайн курсів. URL: <https://prometheus.org.ua/>

9. Посилання на дистанційний курс

Дистанційний курс «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі» (<http://ddpu.edu.ua:9090/moodle/course/view.php?id=419>).

3. Навчально-методичні матеріали для лекцій із навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі» Опорний конспект лекцій.

Тема 1: Предмет, завдання, основні категорії та актуальні проблеми методики викладання у вищій школі

Мета вивчення: ознайомити магістрантів із визначенням актуальних проблем, пов'язаних з методикою викладання у вищій школі в умовах сучасного розвитку суспільства та шляхів їх розв'язання, формувати у майбутніх викладачів готовність до ефективного впровадження в навчальний процес традиційних та інноваційних методів навчання, виховання.

Обладнання: мультимедійний проектор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План лекції:

1. Предмет і завдання методики викладання дисциплін у вищій школі.
2. Основні категорії методики викладання у вищій школі.
3. Актуальні проблеми методики викладання дисциплін у вищій школі.

Література:

7. Рекомендована література (основна, допоміжна)

Основна

1. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2017. 456 с.
2. Прищак, М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf>
3. Теорія та методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: навчально-методичний посібник / Укладач І. В. Казанжи. Миколаїв: СПД Румянцева, 2018. 154 с.

Допоміжна

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник. Київ: ЦНЛ. 2018. 384 с.
2. Нарожна Н. І. Методика викладання фахових дисциплін: практикум. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 152 с. URL: <http://lira-k.com.ua/preview/12352.pdf>
3. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Л. – Центр учбової літератури, 2017. 472 с.
4. Якимова Л. П. Методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: опорний конспект лекцій у схемах і таблицях: навч. пос.іб. Чернівці: Технодрук, 2019. 177 с.

Ключові поняття: метод, методика, первинні, вторинні уміння, функції, актуальні проблеми.

Основний зміст

Питання 1. Предмет і завдання методики викладання дисциплін у вищій школі

Особливості навчально-виховного процесу у ЗВО потребують від викладача єдності педагогічних знань та педагогічної дії. Основна ціль методичної підготовки – не самі собою теоретичні знання, а знання як інструмент побудови ефективної педагогічної взаємодії в різноманітних умовах, які постійно змінюються. Однак найвищий рівень методичної майстерності педагога настає тоді, коли методика зникає в

його особистості і коли з цієї особистості з'являється кожного разу абсолютно самостійно той прийом, який потрібен у даному випадку. Такий педагог уже творить методіку, а не керується нею; він вже досяг її джерела – глибоко усвідомленої педагогічної ідеї.

Предметом навчальної дисципліни «Методика викладання у вищій школі» є вивчення основ методики викладання навчальних дисциплін у системі вищої педагогічної освіти.

Завдання методики викладання у вищій школі:

- навчити визначати актуальні проблеми, пов'язаних з методикою викладання у вищій школі в умовах сучасного розвитку суспільства та шляхів розв'язання;
- формування досвіду аналізу та розв'язання педагогічних проблем, що виникають у педагогічній діяльності викладача ЗВО;
- відбір і систематизація форм, методів і прийомів організації навчально-виховної діяльності у ЗВО;
- вивчення та впровадження в педагогічний процес вищої школи передового педагогічного досвіду;
- формування у майбутніх викладачів готовності до ефективного впровадження в навчальний процес традиційних та інноваційних методів навчання, виховання та контролю за навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів, методів та прийомів ефективно організації самостійної роботи здобувачів, досвіду організації професійного самовдосконалення та самовиховання майбутнього викладача ЗВО;
- формування умінь та навичок використання у навчально-виховному процесі вищої школи сучасних мультимедійних технологій;
- формування професійно-педагогічної спрямованості особистості викладача;
- розвиток педагогічного мислення та професійної самосвідомості викладача;
- формування інтересу до викладацької діяльності, спонукання майбутніх викладачів до педагогічної творчості;
- розробка методичних рекомендацій щодо ефективно організації навчально-виховного процесу у ЗВО.

Питання 2. Основні категорії методики викладання у вищій школі

Оскільки сутність понять метод та прийом достатньо повно розкриті у підручниках та посібниках з загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, лише нагадаємо, що метод – це спосіб досягнення мети, або шлях до мети. З огляду на те, що навчання – двостороння діяльність, метод навчання – це спосіб взаємопов'язаної діяльності викладача та здобувачів, спрямований на засвоєння знань, формування умінь і навичок, розвиток професійних та інтелектуальних здібностей здобувачів як майбутніх спеціалістів. Прийом – це окремий компонент методу, який підсилює його ефективність, тобто підсилювач методу.

У зв'язку з тим, що методика викладання спрямована щонайперше на засвоєння знань як керівних принципів ефективно організації навчально-виховного процесу, умінь, навичок та здібностей, що забезпечують його успішність, розкриємо сутність цих основних категорій в контексті створення умов для їх ефективного формування.

Отже, **вмінням** науковці називають: *знання*, які включені в певну діяльність; *застосування* знань та навичок; *володіння* системою психічних і практичних дій; *спосіб* виконання дій; *систему* операцій і дій; *можливість* виконувати дії; *готовність* свідомо і самостійно вирішувати те чи інше завдання; *здатність* виконувати будь-яку діяльність.

Аналіз сутності та чітке розмежування понять «вміння» і «навички» при підготовці педагога сприяє цілеспрямованій орієнтації даного процесу на набуття вторинних умінь, які формуються не шляхом вправ, а на основі взаємозв'язку знань та

навичок, перетворюючись в гнучкі структури, що спроможні забезпечити результативність такої ж гнучкої за своїм характером педагогічної діяльності.

Якщо схематично представити саме той фрагмент цієї структури, який нас цікавить в плані диференціації вмінь і здібностей, то він схематично буде мати вигляд:

Діяльність
вміння
здібності

Схема наочно вказує на те місце, яке займають дані структурні компоненти відносно одне одного і особистості в цілому. Так, здібності відносяться до глибинного рівня особистості, до її ядра і носять латентний характер. Це психологічні резерви особистості. На рівні здібностей базується рівень вмінь. Рівень діяльності – зовнішній стосовно здібностей та вмінь.

Здібності – властивості особистості, які забезпечують, з одного боку, успішність оволодіння діяльністю, з другого, – її успішне здійснення, тобто роблять людину здатною до успішного виконання будь-якого виду діяльності, одночасно виступаючи «внутрішніми умовами» успішного засвоєння знань, формування навичок і вмінь, які необхідні для певного виду діяльності.

Питання 3. Актуальні проблеми методики викладання дисциплін у вищій школі.

Д. Карнегі говорив, що є лише один спосіб заставити людину що-небудь зробити. І він полягає у тому, щоб заставити її саму захотіти це зробити. Іншого способу немає. Лише таким шляхом здобуті знання будуть реально регулювати практичні дії майбутнього викладача вищої школи, оскільки такі знання здатні перетворюватись у внутрішнє надбання педагога, в його особистісне знання, в його переконання, емоційно ним пережите і практично апробоване.

Дефіцит або відсутність певних особистісних характеристик навіть при досить високому науковому рівні викладача ЗВО знижує коефіцієнт корисної дії його викладацької діяльності. Тому проблема професійного самовдосконалення та самовиховання викладача також є однією з актуальних проблем методики викладання.

Пошук у змісті навчального матеріалу розвивальних і виховних можливостей та їх реалізація в навчально-виховному процесі – ще одна актуальна проблема методики викладання у вищій школі.

Питання та завдання для самостійної роботи:

1. Що являється предметом методики викладання дисциплін у вищій школі?
2. Назвіть і схарактеризуйте основні завдання методики викладання дисциплін у вищій школі.
3. Розробіть критерії оцінки методики викладання дисципліни.
4. Оцініть методику викладання вашого улюбленого викладача за розробленими вами критеріями.

Тема 2. Удосконалення змісту навчальних дисциплін в контексті методики їх викладання

Мета вивчення: ознайомити здобувачів з переліком навчальних дисциплін загальнотеоретичного та спеціального рівнів, дидактичними вимогами до формування змісту предметів та критеріями відбору змісту навчальних занять.

Обладнання: мультимедійний проектор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План лекції:

1. Компоненти змісту освіти в контексті методики їх викладання.
2. Дидактичні вимоги до формування змісту навчальних дисциплін.
3. Критерії відбору змісту навчальних занять.
4. Шляхи удосконалення змісту освіти.

Література:

Основна

1. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи. Підручник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/29032>
2. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2017. 456 с.
3. Прищак, М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf>
4. Теорія та методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: навчально-методичний посібник / Укладач І. В. Казанжи. Миколаїв: СПД Румянцева, 2018. 154 с.

Допоміжна

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник. Київ: ЦНЛ, 2018. 384 с.
2. Нарожна Н. І. Методика викладання фахових дисциплін: практикум. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 152 с. URL: <http://lira-k.com.ua/preview/12352.pdf>
3. Якимова Л. П. Методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: опорний конспект лекцій у схемах і таблицях: навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2019. 177 с.

Ключові поняття: зміст, навчальні дисципліни, дидактичні вимоги, освіта.

Основний зміст

Питання 1. Компоненти змісту освіти в контексті методики їх викладання

Розглядаючи структуру змісту освіти в широкому його розумінні, або зміст тієї чи тієї навчальної дисципліни зокрема, акцентуємо увагу на його головних структурних компонентах.

1. Одним з важливих компонентів змісту освіти є той обсяг знань, які потрібно засвоїти. Знання у методології науки визначаються як *узагальнений соціальний досвід, усвідомлений людиною, який вона може відтворити та передати іншим*.

Однак, якщо даний компонент змісту розглядати з позицій формування особистості педагога, то до цих двох видів знань необхідно додати ще і *розширення загального кругозору*. У сучасних умовах дуже важливо працювати з *логічною структурою* знань. Однак часто здобувачі мають справу не з знаннями, а лише з певною інформацією, краще або гірше організованою. А основний спосіб роботи з інформацією – запам'ятовування.

Досвід пошуково - творчої діяльності, який проявляється в:

- перенесенні знань і умінь в нову ситуацію;
- пристосуванні відомих способів діяльності до нових умов;
- баченні нових проблем у знайомій ситуації;
- створенні принципово нового, власного способу розв'язання проблеми.

Даний процес має чітку послідовність:

1. *Чітке формулювання* викладачем проблеми, що дає можливість збагнути її сутність зацікавитись нею та викликати бажання її розв'язати.
2. *Включення* здобувачів у пошукову діяльність.
3. *Розгортання* проблемної ситуації та спрямування здобувачів за допомогою

навідних питань та аналогій на вірний шлях її розв'язку. Тобто вмиле керування процесом пошуку.

4. *Розв'язання* проблемної ситуації, тобто знаходження оптимального варіанту її вирішення. Розв'язання може здійснюватись двома шляхами:

а) на основі зовнішньої стимуляції, навідних питань, аналогій здобувач *конструює (моделює)* особистий варіант розв'язку.

б) викладач *демонструє* зразок, який стає надбанням особистості здобувача у вигляді провідної ідеї, що перетворюється у конструктивний принцип дій у подібних ситуаціях.

Наступний компонент – *досвід емоційного-ціннісного ставлення* до навколишньої дійсності (система морально-естетичних поглядів, цінностей, що виражають ставлення особистості до світу, діяльності, до людей, до самої себе, а також до тих знань, якими їй необхідно оволодіти, вивчаючи той чи інший предмет).

Питання 2. Дидактичні вимоги до формування змісту навчальних дисциплін

Зміст навчальної дисципліни можна розглядати на різних рівнях: академічному; предметному(рівні того навчального матеріалу, який закладений у програму та підручник); на рівні його реалізації, або процесуальному (передачі та засвоєння), а також на особистісному рівні, коли зміст переходить у внутрішній план особистості спочатку викладача, а потім здобувача і стає регулятором його діяльності та поведінки.

Процесуальний рівень – рівень його розгортання, динамізації, образно кажучи, це шлях змісту освіти до внутрішнього плану особистості здобувача, де він вже набуває особистісного характеру (спортивну форму, в якій він рухався в процесі його *засвоєння* особистістю, зміст освіти замінює на індивідуальну одягу). Саме на цьому рівні особлива роль належить методиці викладання.

Питання 3. Критерії відбору змісту навчальних занять

1. Перш за все, це *відповідність змісту потребам суспільства*. Особливо слід акцентувати увагу на врахуванні перспективних потреб, тобто відбір змісту з прицілом на майбутнє суспільства, оскільки зміст – категорія змінна. Зміни в потребах суспільства викликають зміни у змісті. Тому він періодично має переглядатися.

2. Разом з тим зміст не буде відповідати потребам та інтересам особистості здобувача, це може стати перешкодою для його переходу у внутрішній план особистості. Першу реакцію на зміст можна передати двома словами: «Для чого?». Звідси другий критерій: *відповідність змісту потребам та інтересам особистості*.

Тому *особистісна значущість* змісту, або його відповідність інтересам, потребам та життєвому досвіду здобувачів є одним з найважливіших критеріїв його відбору. Піклуючись про те, щоб навчальний матеріал відповідав темі заняття, ми одночасно маємо “приміряти” його і до потреб здобувачів, забезпечуючи відповідність змісту тому колу проблем, з якими стикається здобувач у повсякденному житті та у сфері взаємодії з іншими людьми.

Однак, наближаючи зміст освіти до потреб та інтересів особистості, ми не повинні виходити за загальноприйняті рамки пристойності, як, наприклад, у задачі одного з посібників з математики, умова якої починається так: *кілер під'їхав за п'ять метрів до місця зустрічі з замовником...*

Особливістю навчального посібника є те, що подана в ньому друкована інформація – це лише частина змісту, функція якої: «А зараз давайте простежимо, як це робиться на практиці». Він містить відеоситуації з кожної теми, відеоілюстрації теоретичних положень тієї чи іншої теми. Більшість із них відображають специфіку діяльності вчителя фізичної культури. Однак є багато педагогічних ситуацій з досвіду організації навчально-виховного процесу вчителів інших навчальних дисциплін, що

дозволяє виходити за межі своєї вузької спеціальності, розширювати та поглиблювати психолого-педагогічну компетентність. Такий підхід розвиває асоціативне мислення, дає змогу запозичати й адаптувати до своєї спеціальності педагогічний досвід учителів інших предметів і не перебувати під впливом усталених стереотипів. Інформація на електронних носіях не лише доповнює друкований зміст посібника, а й гармонійно поєднується з ним, виступаючи або його логічним початком, або практичним продовженням.

Другою особливістю посібника є форма викладу матеріалу: навчальний матеріал деяких тем подано традиційно, зміст інших тем – у формі питань і відповідей, спосіб викладу окремих тем індуктивно – дедуктивний (спочатку рекомендується звернутись до практичних завдань та ілюстрацій, зробити власні узагальнення й висновки, а потім – звернутись до теоретичного блоку інформації і зіставити їх з власними висновками, тобто перевірити себе).

Третя особливість посібника в тому, що ми цілеспрямовано не намагались перенасичувати його теорією, особливо визначеннями тих чи інших понять, науковою термінологією. Там, де було можливо, організовували процес засвоєння теоретичних положень, сутності наукових понять через практику аналізу педагогічних явищ та проблем, пов'язаних з виховною діяльністю педагога, а також через розв'язання педагогічних ситуацій.

Четверта особливість – в алгоритмізації змісту окремих тем. Якщо тема розпочинається з практичного завдання, яке спрямовує до електронного носія інформації, необхідно діяти послідовно за поданим алгоритмом. Спочатку закласти у комп'ютер диск, який є електронною частиною посібника; знайти за вказаним шифром ті електронні файли, на яких розміщено практичне завдання; переглянути їх у контексті сформульованих до них запитань; побачити, з'ясувати сутність та самостійно сформулювати проблему, відображену у відеоситуації; продумати шляхи її розв'язання. А вже після цього звернутись до теоретичного блоку інформації, який дає ключ до розв'язання проблеми.

П'ята особливість – у лаконічності викладу теоретичних положень. Загалом посібник побудовано в такий спосіб, щоб сприяти:

- поєднанню теорії з практикою й миттєвому включенню теоретичних знань в діяльність;
- усвідомленню потреби в оволодінні теоретичними знаннями для розв'язання проблем, пов'язаних із вихованням;
- розвитку аналітичних здібностей та педагогічного мислення, створенню сприятливих умов для задіяння інтелектуальних ресурсів особистості;
- ознайомленню з живими зразками організації виховної роботи та кращим досвідом виховної діяльності педагогів, зокрема вчителів фізичної культури та тренерів;
- спонуканню до самооцінки, вияву власних помилок та недоліків на підставі зіставлення своїх рішень з рішеннями, запропонованими педагогами у відеофрагментах, та подальшого професійного самовдосконалення.

З метою ілюстрації звернемось до початку першої теми навчального посібника «Ціль, структура та особливості виховної діяльності вчителя фізичної культури» (кожній темі посібника передують алгоритм її засвоєння на основі аналізу відеофрагментів).

Наявність у змісті освіти виховного потенціалу та його реалізація на процесуальному рівні – наступний критерій відбору. Зміст освіти необхідно орієнтувати не лише на цілі навчання, спрямовуючи його на розвиток інструментальної сфери особистості здобувача, а й обов'язково на мету виховання, що полягає у забезпеченні

всебічного розвитку особистості.

Орієнтація на зміст як на засіб розвитку мислення, його проблемність. Часто зміст перетворюється в самоціль, замість того, щоб слугувати засобом для досягнення цілі. Досить цінним є зміст, який включає здобувачів у пошук. У цьому плані є цікавою теорія відбору змісту освіти з позицій комунікативної дидактики.

Таким чином, проблема: які знання зможуть стати фундаментом умінь, керівництвом до дії? – може бути успішно вирішеною лише тоді, коли проявлятиметься належна увага з боку педагога до їх змісту і структури; коли вони будуть засвоюватись не з метою їх відтворення, а з метою володіння ними як фундаментом подальшого розвитку особистості; коли особистість буде не споживачем їх, а творцем. Зміст даного параграфа засвідчує важливість обов'язкового використання методикою викладання кращих теоретичних та практичних надбань класиків педагогіки та їх адаптації до сучасних умов.

Питання 4. Шляхи удосконалення змісту освіти

1. Визначення базисного компоненту змісту освіти, тобто обов'язкового ядра, або чітко визначеного обсягу знань та способів діяльності, загальнолюдських цінностей, обов'язкових для оволодіння всіма випускниками. Це важливо тому, що на практиці кожен викладач, піклуючись про свою «частину», фактично не несе ніякої відповідальності за ціле, якого часто немає. Такий базисний компонент має бути чітко визначений і в кожній навчальній дисципліні зокрема.

2. Посилення в змісті національного компоненту та його реалізація на заняттях з метою формування патріотичних почуттів та національної свідомості. Однак при цьому українська культура має залишатись відкритою до інших культур.

3. Посилення в змісті освіти операційного компоненту. Дослідження психологів показують, що людина запам'ятовує 50% з того, що бачить, 10% з того, що чує, 90% з того, що робить. Деякі знання набуваються тільки в процесі безпосереднього виконання практичних дій. Звідси необхідність таких завдань, які б включали знання в роботу, сприяли їх функціонуванню. В змісті освіти обов'язково повинно бути представлено: сутність умінь, їх перелік, етапи формування.

4. Посилення інтегративних тенденцій змісту освіти, оскільки введення все нових і нових навчальних дисциплін, як це було характерно до реформи вищої освіти, означає перевантаження здобувачів. Давно вже виникла необхідність інтегрування кількох курсів в один.

5. Гуманітаризація змісту освіти, яка означає:

- поворот освіти до людини (олюднення освіти);
- підвищення статусу гуманітарних предметів та їх радикальне оновлення;
- звільнення змісту освіти від ідеологічних стереотипів;
- реабілітація духовного в навчанні.

Якщо вести мову про процесуальний рівень змісту освіти, то дуже важливий напрямок роботи – гуманізація знань, тобто їх олюднення. Олесь Гончар дуже точно сказав, що Чорнобиль – це поразка науки, відірваної від людини, від ідей гуманізму.

Питання та завдання для самостійної роботи:

1. Запропонуйте оптимальні методи оволодіння основними компонентами змісту освіти(для кожного компоненту зокрема).
2. На засвоєння яких компонентів змісту освіти звертається найменша увага у навчальному процесі закладу вищої освіти?
3. Надайте власні ідеї щодо розв'язання проблеми засвоєння певних компонентів змісту освіти.
4. Про важливість яких двох компонентів змісту освіти йдеться у наступній розповіді?

Письменник Бенжамін Констан, відомий перекладами на французьку мову багатьох класичних творів світової літератури, в дитинстві дуже не любив вивчати іноземні мови. Один із його вчителів, боячись залишитися без роботи, придумав наступне – порекомендував учню створити свою особисту, нікому невідому мову, якою будуть володіти тільки двоє: вчитель і учень. Хлопчику сподобалася така пропозиція. Він почав мріяти про те, що стане винахідником нікому невідомої мови. Спочатку вчитель запропонував цікавий алфавіт. Потім удвох почали будувати слова, граматику. Мова вийшла багатою, цікавою. А потім учень дізнався, що вона не нова: це була грецька мова.

Тема 3: Методика підготовки та проведення лекцій у вищій школі

Мета вивчення: ознайомити магістрантів із визначенням лекції як організаційної форми навчання у ЗВО, її видами та функціями, з прийомами активізації уваги здобувачів на початку та в процесі лекції.

Обладнання: мультимедійний проектор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План лекції:

1. Лекція як організаційна форма навчання у ЗВО, її види та функції (підготовка викладача до лекції; роль першої лекції з нової навчальної дисципліни).
2. Ораторські вміння, що допомагають викладачу забезпечити ефективність лекцій.

Література:

Основна

1. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи. Підручник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/29032>
2. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2017. 456 с.
3. Прищак, М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf>
4. Теорія та методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: навчально-методичний посібник / Укладач І. В. Казанжи. Миколаїв: СПД Румянцева, 2018. 154 с.

Допоміжна

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник. Київ: ЦНЛ. 2018. 384 с.
2. Нарожна Н. І. Методика викладання фахових дисциплін: практикум. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 152 с. URL: <http://lira-k.com.ua/preview/12352.pdf>
3. Якимова Л. П. Методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: опорний конспект лекцій усхемах і таблицях: навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2019. 177 с.

Ключові поняття: лекція, форми, прийоми, логіка, аргументація, інформація, уміння, оратор.

Основний зміст

Питання 1. Лекція як організаційна форма навчання у ЗВО, її види та функції (підготовка викладача до лекції; роль першої лекції з нової навчальної дисципліни)

Слово «лекція» походить від латинського *lectio* і означає «читання». Саме це значення було характерне для неї з самого початку (з XIII сторіччя лекція являла собою читання з коментарями наукових трактів, повідомлень). Отже лекція є найдавнішою формою організації навчання у ЗВО і до сьогоднішнього дня посідає одне з найбільш важливих місць серед інших організаційних форм навчання.

Лекція як метод навчання реалізує наступні функції : інформаційну, орієнтовну, пояснювальну, переконувальну, виховну. Її сутність не в односпрямованій діяльності

викладача, а у взаємодії зі здобувачами і обов'язково активній, спрямованій на сумісний навчальний пошук, а не в механічному поєднанні цих двох діяльностей. Ціль лектора полягає не стільки у тому, щоб повідомити певний обсяг знань здобувачів, скільки у тому, щоб забезпечити їхню зустрічну активність, тобто створити всі необхідні умови для того, щоб здобувач захотів в «взяти» те, що пропонує викладач на лекції.

Лекції бувають за своїм змістом вступні, тематичні, оглядові, заключні. За способом викладу та засвоєння матеріалу: пояснювально-ілюстративні, проблемні, лекції – прес-конференції, лекції – консультації, лекції – бесіди, лекції – дискусії. За характером передачі змісту: академічні, або традиційні, інноваційні, бінарні.

Активізація уваги здобувачів на лекції

Перше: начніть промову з сильним і наполегливим прагненням досягти своєї цілі. Це має набагато більше значення, ніж ви думаєте. Якщо ваші прагнення в'ялі і слабкі, ваші досягнення набудуть такого ж самого характеру. Якщо ж ви прагнете до своєї мети завзято, з енергією бульдога, що переслідує кішку, то ніщо у вашій галактиці не зможе вас зупинити. А для цього потрібно з великим бажанням займатись самовихованням.

Друге: потрібно твердо знати, про що ви збираєтесь говорити. Виступайте лише у тому випадку, якщо у вас є що сказати і ви добре це знаєте.

Третє: проявляйте впевненість.

У науково – методичній літературі із проблем ораторського мистецтва описано різні прийоми «втягуючого початку» лекції. Однак, на наш погляд, доцільним було б чітко вказати на деякі положення, без врахування яких можуть « не спрацювати» навіть найцікавіші з них.

По – перше. Перші слова тільки в тому випадку зможуть «включити» аудиторію в комунікативний процес, якщо будуть наповнені актуальним змістом, прямо чи непрямо пов'язаним із темою розмови або з комунікативною ситуацією.

По – друге. Початок лекції має бути спрямований і на те, щоб одразу «втягнути» слухачів у процеси мислення, а не просто чимось здивувати. Тому, як справедливо зауважує В.В. Іванихін, лекція повинна починатися не просто словами, а з думки. Думки оригінальної й глибокої, яка б закликала до роздумів, народжувала ідеї та здогади.

По – третє. Необхідно, як уже зазначалось, продумати не лише перші слова, але й перші невербальні засоби : перші жести, першу інтонацію, погляд і т.п.

По – четверте. Важливо не тільки привернути увагу, але й втримати її на протязі всього процесу комунікації, підтримуючи «магнетичний зв'язок» з обох сторін. Часто, викликавши інтерес спочатку, лектор розчаровує слухачів уже через декілька хвилин, якщо дане вміння не опирається на стійку когнітивну основу, якщо продовження лекції програє початку.

Як ще можна викликати увагу до змісту лекції зразу ж? Що ще допомагає зробити інтригуючим та втягуючим у лекцію її початок?

- Задати проблемне питання.
- Розповісти парадоксальний випадок.
- Зробити опору на інтереси здобувачів.
- Розпочати з цікавого епіграфа.
- Несподіваний факт.
- Цікава цитата.
- Зіткнення суперечливих думок.
- Жарт.
- Інтрига на початку лекції.

- Цитування напам'ять цікавих висловів.
- Демонстрація власного конспекту і цитування з нього.
- Заохочення можливістю отримати бал за відповідь на запитання, з яким викладач звертається до аудиторії.
- Створити проблемну педагогічну ситуацію.

Прийоми, що допомагають зберегти увагу здобувачів до змісту лекції

- Голосова і емоційна модуляції (зміна інтонації, тембра, висоти, гучності мови).
- Модуляція темпу мовлення (витримання паузи, зміна швидкості мовлення).
- Образні приклади.
- Варіативне повторення.
- Зміна місця лектора в аудиторії.
- Композиційні особливості викладу матеріалу.
- Контрастне порівняння, співставлення.
- Акцентування уваги на головному, суттєвому.
- Навмисні помилки.
- Ліричний відступ, у контексті змісту лекції.
- Практична значущість змісту.
- Психологічні паузи (за словами одного із здобувачів: «зробити тишу перед тим, як сказати щось важливе»).
- Новизна змісту, методів, прийомів та їх урізноманітнення.

Важливу роль на лекції відіграє і емоційний вплив, який мобілізує, спонукає до роздумів та дій, забезпечує концентрацію уваги, полегшує формування поглядів, переконань, покращує самопочуття.

Питання 2. Ораторські вміння, що допомагають викладачу забезпечити ефективність лекції

Вміння викладати інформацію ясно і доступно.

Це не тільки одне із найважливіших, але одне із найскладніших умінь, яке включає такі дії:

- попередньо осмислити і зрозуміти зміст та надати йому форми, найбільш доступної для розуміння та засвоєння;
- прогнозуючи труднощі, що можуть виникнути в процесі сприйняття інформації, вміти миттєво скоригувати зміст, а також способи і прийоми його передачі з метою забезпечення ясності і доступності.

Звісно ж, мова не йде про те, що в процесі викладення змісту обов'язково повинні ставитися всі крапки над "і". Інколи, навпаки, зміст роз'яснює не крапка, а "інтригуючі три крапки". Все ж інформація, що їм передуює повинна бути ясною і доступною. Інакше вони не стануть інтригуючими та прояснюючими, тобто такими, що допоможуть збагнути суть повідомлюваної інформації самостійно.

Уміння урізноманітнити зміст лекції фактами, прикладами, порівняннями, що активізують його сприйняття.

Переключити ж увагу слухачів з метою збереження інтересу до змісту лекції під силу лектору, що має в своєму арсеналі різноманітні прийоми, факти, приклади.

Сутність уміння урізноманітнити зміст лекції фактами, прикладами, порівняннями, що активізують його сприйняття, не тільки в тому, щоб вміти проілюструвати ними ті чи інші думки. Це особливих труднощів не викликає. Мова йде про те, щоб на їх основі допомогти слухачам до певних думок і висновків прийти самостійно, одночасно викликаючи, підтримуючи та зберігаючи інтерес до окремих тез і до лекції в цілому.

Уміння дотримуватися логіки у викладі змісту і підводити до логічного його сприйняття.

Слід особливо підкреслити, що при відсутності логічності не може бути забезпечена результативність лекції, оскільки лише логічно побудовані і послідовно викладені окремі блоки інформації свідомо сприймаються, розуміються і приймаються.

Вміння ефективно використовувати виразні, образні засоби та інтонаційне багатство мовлення.

Говорячи про інтонаційне багатство мовлення, ми маємо на увазі таке його інтонаційне забезпечення, при якому не губилася б щирість, оскільки фальшиві інтонації помітні навіть маленьким дітям. Як правило, викладач промовляє спеціальним лекційним тоном, який швидко викликає втому здобувачів. На лекції має бути тон звичайної розмови зі здобувачами.

Уміння виявляти емоційне ставлення до повідомлюваної інформації

Це вміння тісно пов'язане з умінням ефективно використовувати образні засоби та інтонаційне багатство мовлення.

Уміння акцентувати увагу на головному, істотному.

Важливість цього цілком очевидна. *Акцентування уваги на найважливішому* досягається як за допомогою інтонації, так і вербальним шляхом: попереднє акцентування уваги на головних думках, варіативне їх повторення в стислій формі, підведення до них за допомогою тих чи інших словесних конструкцій тощо.

Уміння скорочувати фрази до “розміру” думок.

Формування даного вміння – серйозна робота зі “словом”, яка базується на баченні головного і зайвого та позбавленні від останнього, як в легенді про скульптора, який, бачачи в брилі каменя свою майбутню скульптуру, відтинав все зайве.

Уміння грамотно використовувати невербальні засоби для більш точної передачі змісту, почуттів, переживань.

Йдеться про передуючу сприйняттю предметного змісту початкову (“немовну”) стадію комунікації, на якій інформація, що передається у вигляді міміки (рух м'язів обличчя) і пантоміміки (рух всього тіла), формує подальше ставлення до лектора та до того, що він повідомляє.

Уміння використовувати елементи розумного і доречного гумору.

Успішність комунікативної діяльності багато в чому залежить і від того, чи вдається лектору підняти емоційний тонус слухачів, зняти втому, розрядити напружену атмосферу, переключити увагу, освіжаючи свідомість і чуттєво-емоційну сферу, оскільки “сміх – це душ для душі”.

Уміння слідкувати за викладом інформації і і реакцією слухачів.

Вміння чітко висловити свої думки і прояснити їх смисл слухачам мають двосторонній характер, оскільки проявляються в єдності, *по-перше*, зосереджувати увагу на змісті викладеної інформації; *по-друге*, на формі, турбуючись про її адекватність змісту і культурі мовлення; *по-третє*, на “розумінні розуміння” слухачів, тобто на їх реакції, в залежності від якої часто доводиться коригувати зміст, змінювати форму, шукати більш ефективні способи і прийоми, які активізують сприйняття інформації, яка повідомляється.

Уміння дотримуватися почуття міри.

Це вміння вчасно зупинитися, змінити, переключитися, натиснути на “внутрішні гальма”, відмовитися, не переігрувати і т.д.

Уміння ефективно застосовувати паузу як засіб комунікації.

Це ще один важливий структурний елемент описаного нами блоку ораторських умінь.

Питання для самостійної роботи:

1. *Готуючись до лекції, викладач повинен...*Продовжіть речення, чітко назвавши послідовність кроків, які включає підготовка викладача до лекції.
2. Які є види лекцій і чим обумовлений їх вибір?

3. Які функції реалізує лекція як форма організації навчання у вищій школі?
4. Як зацікавити здобувачів на початку лекції і чому це важливо?
5. Які прийоми допомагають зберегти увагу здобувачів до змісту лекції?
6. Коротко розкрийте роль та сутність ораторських умінь, спрямованих на забезпечення успішності лекції.
7. Продовжіть та доповніть думки:
  - *Внутрішня мотивація відвідувати лекційні заняття у мене виникає лише тоді, коли викладач ...*
  - *Для того, щоб здобувачі з бажанням відвідували лекції, були на них уважні та активні, викладач повинен...*

Тема 4: Методика проведення практичних занять у вищій школі

Мета вивчення: надати інформацію щодо дидактичних цілей та функцій практичних занять, використання сучасних інноваційних технологій, ознайомити з факторами, що сприяють виникненню та формуванню інтересів здобувачів до змісту практичних завдань.

Обладнання: мультимедійний проектор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План лекції:

1. Дидактичні цілі та функції практичних занять.
2. Використання на практичних заняттях сучасних інноваційних технологій.
3. Різноманітні форми завдань для практичного заняття.
4. Проблемні питання як спосіб активізації активності здобувачів на практичному занятті.

Література:

Основна

1. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи. Підручник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/29032>
2. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2017. 456 с.
3. Прищак, М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf>
4. Теорія та методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: навчально-методичний посібник / Укладач І. В. Казанжи. Миколаїв: СПД Румянцева, 2018. 154 с.

Допоміжна

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник. Київ: ЦНЛ. 2018. 384 с.
2. Нарожна Н. І. Методика викладання фахових дисциплін: практикум. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 152 с. URL: <http://lira-k.com.ua/preview/12352.pdf>
3. Якимова Л. П. Методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: опорний конспект лекцій у схемах і таблицях: навч. посіб. Чернівці: Технодруk, 2019. 177 с.

Ключові поняття: практичне заняття, інноваційні технології, форми та завдання практичного заняття, проблемні питання.

Основний зміст

Питання 1. Дидактичні цілі та функції практичних занять

Одна з найважливіших умов результативності практичного заняття - *чітке визначення його цілей* та орієнтація викладача на їх досягнення. Однак досить часто цілі (те, ради чого, або уявний кінцевий результат діяльності) залишаються поза увагою викладача.

Плідність практичного заняття залежить від успішності реалізації його основних

цілей, одна з яких полягає у *розвитку інтелектуальних здібностей та мислення, навичок розумової праці* здобувачів. Досить часто головна увага на практичному занятті звертається на відтворення засвоєних знань: виступи з визначених питань, доповнення, знову виступи та доповнення

На практичних заняттях мають бути створені умови для *дієвості* науково-теоретичних та операційних знань, здобутих у процесі самостійної підготовки до занять та надання цим знанням *гнучкого, діяльнісного характеру*.

Практичні заняття виконують такі основні **функції** :

- поглиблення знань;
- закріплення та конкретизація знань, отриманих на лекції та в процесі самостійної роботи;
- систематизація знань;
- розвиток навичок самостійної роботи;
- формування умінь та навичок, необхідних у майбутній професійній діяльності;
- формування умінь формулювати і відстоювати власну думку.

Одна з важливих функцій практичного заняття, яка часто залишається поза увагою викладачів, – *виховна*. Виховна функція заняття реалізується через:

а) зміст;

б) особистість педагога;

в) організація навчання (якщо педагог зібраний, організований, стриманий, відповідальний – це стає прикладом для наслідування);

г) вибір методів і прийомів навчання.

Важливо, щоб виховна функція була реалізована непомітно, органічно влітаючись у зміст заняття. Штучні виховні моменти, як правило, не забезпечують її успішної реалізації.

Класифікують практичні заняття на основі домінуючого методу, який використовується на занятті: практичне заняття – рольова гра, практичне заняття - ділова гра, проблемне практичне заняття, мікрвикладання, аналіз педагогічних ситуацій, заняття – подорож, аукціон ідей та ін.

Питання 2. Використання на практичних заняттях сучасних інноваційних технологій

Оскільки в сучасних умовах співіснує дві стратегії організації навчально-виховного процесу: традиційна та інноваційна, за даним принципом практичні заняття розподіляються на традиційні та інноваційні. Традиційний підхід до проведення навчальних занять може забезпечувати успішні результати, якщо він не «застигає в стереотипі», а постійно оновлюється та вдосконалюється. Інноваційна форма проявляється в особливих способах діяльності викладачів, що виходять за рамки традиційних, оскільки інновації передбачають зміни, оновлення в плані створення нового або пристосування вже відомого до нових умов. Розглядаючи це важливе питання в контексті динаміки сучасного розвитку суспільства, слід особливу увагу акцентувати на тому, що викладач, який ігнорує в своїй діяльності інноваційний чинник, не лише відстає від суспільних процесів, а й формує відповідні комплекси в здобувачів.

Оскільки основними критеріями оцінювання інноваційних педагогічних технологій на етапі їхнього функціонування є: 1) зміст навчання, 2) методи навчання, 3) система дидактичних засобів, 4) власне організація навчання – тому саме таку послідовність ми оберемо.

Обов'язковим компонентом інноваційної педагогічної діяльності є творчість. А в контексті педагогічного процесу – *спільна творчість* (співтворчість) педагога й

здобувачів.

Застосування інноваційних технологій у процесі викладання дисциплін педагогічного циклу, спрямоване на пошук нового у їх змісті, методах, дидактичних засобах та організації навчання загалом сприяє: по-перше, забезпеченню інтересу до педагогічних дисциплін та професійної діяльності вчителя; по-друге, реалізації пізнавального та виховного потенціалів педагогіки; по-третє, активізації пізнавальної активності та розкриттю творчого потенціалу здобувачів; розвитку педагогічного мислення та більш успішному засвоєнню професійних компетенцій педагога.

Успішність реалізації мети практичного заняття передусім залежить від **мотивації**, комплексу властивих здобувачу мотивів, які спонукають і спрямовують його пізнавальну діяльність. Мотиви розподіляються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні мотиви - це спонукання, які лежать за межами діяльності (сама навчальна дисципліна мені не подобається, але я відвідаю заняття, керуючись почуттям колективізму, почуттям обов'язку, бажанням підтримувати добрі стосунки з викладачем, небажанням викликати незадоволення з боку викладача, який веде даний предмет та ін.). До внутрішніх мотивів належать спонукання, які спрямовані на саму навчальну дисципліну та діяльність з її вивчення. Вони виникають, якщо пізнавальна діяльність викликає у здобувачів позитивні емоційні переживання.

Провідним внутрішнім мотивом виступає **інтерес** до дисципліни, яка вивчається. Його наявність є однією з головних умов ефективності навчальної діяльності та свідченням її правильної організації. На думку видатного психолога М. Мясіщева, інтерес є «одним із найважливіших і найпотужніших імпульсів людської діяльності». Все, що сприймається в стані інтересу, засвоюється швидше і продуктивніше, оскільки інтерес активізує розвиток розумових здібностей, які забезпечують успішність засвоєння матеріалу. Тому головна мета викладання будь-якої навчальної дисципліни, зокрема педагогіки, – викладаючи, викликати інтерес. Це вимагає від викладача наповнення її таким змістом, який би приваблював здобувача, а не був розрахований лише на потреби науковців у збільшенні кількості публікацій. Мова не йде про популізм і «розважаловку», а про серйозний підхід до формування змісту насамперед підручників та посібників, а також навчальних занять.

Фактори, що сприяють виникненню та формуванню інтересу здобувачів до змісту практичних занять

Основними умовами, які сприяють розвитку інтересу є:

- Тісний зв'язок навчальної дисципліни з життям.
- Тісний зв'язок теорії з практикою.

Серед прийомів зародження та підтримання інтересу до навчального матеріалу на практичних заняттях назвемо наступні:

- ✓ загострення протиріч між сформованими у життєвому досвіді невірними уявленнями та новими знаннями;
- ✓ вибір оптимального варіанту вирішення
- ✓ проблеми із кількох запропонованих;
- ✓ співставлення суперечливих точок зору, висловів, суджень;
- ✓ визначення причинно-наслідкових зав'язків;
- ✓ включення здобувачів у самостійний пошук "відкриття" нових знань;
- ✓ визначення спільного та відмінного між певними явищами та процесами;
- ✓ виправлення навмисних логічних та фактичних помилок;
- ✓ елементи несподіваності, інтриги, новизни;
- ✓ цікаві творчі дидактичні прийоми, ігри та їх урізноманітнення: образні порівняння, притчі, елементи драматизації;
- ✓ педагогічно доцільне використання аудіо та відео фрагментів.

Питання 4. Проблемні питання як спосіб активізації пізнавальної активності здобувачів на практичному занятті

Проведені дослідження показують, що 80% запитань педагогів вимагають тільки механічного відтворення завченого.

Проблемні запитання є основною рушійною силою, проблемно пошукового навчання. Вони бувають таких різновидів.

1. Запитання, в яких відбувається *зіткнення протиріч*. Перш за все між старими уявленнями і новими знаннями.

2. Запитання, які активізують розумову діяльність, вимагаючи *встановити схожість і відмінність*.

3. На встановлення *причинно-наслідкових зв'язків*.

4. Запитання, де потрібно здійснити *вибір на основі співставлення різних варіантів*.

5. Запитання, що спрямовують думку на *відкриття нових знань*, або нових способів дій («докажіть по-іншому»).

6. Запитання, що вимагають *виправлення помилок*.

Питання для самостійної роботи:

1. На основі змісту теми визначить та сформулюйте критерії оцінювання ефективності практичних занять.

2. Які поради ви дали б викладачам ЗВО щодо підвищення коефіцієнта корисної дії практичного заняття?

3. Дайте пропозиції щодо поліпшення внутрішньої мотивації здобувачів до підготовки до практичного заняття.

4. Сформулюйте два проблемних запитання до теми «Методика проведення практичних занять у ЗВО» на основі викладеного вище змісту цієї теми.

5. Запропонуйте два-три прийоми активізації уваги здобувачів та розвитку їх пізнавальної активності на практичному занятті.

Тема 5: Методика розв'язання педагогічних ситуацій на практичних заняттях у вищій школі

Мета вивчення: ознайомити з методикою розв'язання педагогічних ситуацій на практичних заняттях, методичними рекомендаціями щодо розв'язання педагогічних ситуацій.

Обладнання: мультимедійний проєктор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План лекції:

1. Педагогічні ситуації як складова виховного процесу та їх різновиди.

2. Методичні рекомендації щодо розв'язання педагогічних ситуацій.

3. Застосування теоретичних знань із педагогіки для успішного розв'язання педагогічних ситуацій.

4. Типові помилки та педагогічно недоцільні дії викладача в проблемній ситуації.

Література:

Основна

1. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2017. 456 с.

2. Прищак, М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf>

Допоміжна

1. Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи: підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 484 с.
2. Климова К. Я. Культура спілкування як елемент педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць. Вип. 31 (41). К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 131 с. С. 76–79.
3. Нарожна Н. І. Методика викладання фахових дисциплін: практикум. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 152 с. URL: <http://lira-k.com.ua/preview/12352.pdf>
4. Тараненко Г.Г. Гендерні аспекти мовної поведінки викладача закладу вищої освіти. The 6th International youth conference “Perspectives of science and education” (December 14, 2018) SLOVO\WORD, New York, USA. 2018. С. 252-257.
5. Тараненко Г. Г. Логіко-формуючий потенціал соціального середовища у формуванні логічної культури здобувачів вищої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. № 62. Т. 2. С. 212-215.

Основний зміст

Питання 1: Педагогічні ситуації як складова виховного процесу та їх різновиди

Професійна діяльність педагога становить процес розв'язання численних педагогічних ситуацій, які здебільшого виникають непередбачено. Саме тому її успіх певною мірою залежить від уміння продуктивно розв'язувати ці ситуації. Проблемні педагогічні ситуації включають теоретичні знання у практику, перетворюють на дієві інтелектуальні ресурси особистості, які інакше можуть залишитись «дрімаючими потенціями».

Пам'ятайте, що розв'язуючи педагогічні ситуації, ви одночасно:

- розвиватимете фахове мислення, аналітичні та комунікативні здібності;
- формуватимете винахідливість, необхідну в складних умовах шкільної дійсності;
- оволодіватимете досвідом пошукової та творчої діяльності;
- поглиблюватимете знання теорії педагогіки, творчо застосовуючи їх на практиці;
- познайомитесь із різноманітними способами педагогічного впливу.

Особливу роль педагогічні ситуації відіграють у формуванні комунікативних умінь педагога як засоби ефективного спілкування та інструменти виховного впливу на мотиваційно-ціннісну сферу особистості вихованця (див. рис. 1).

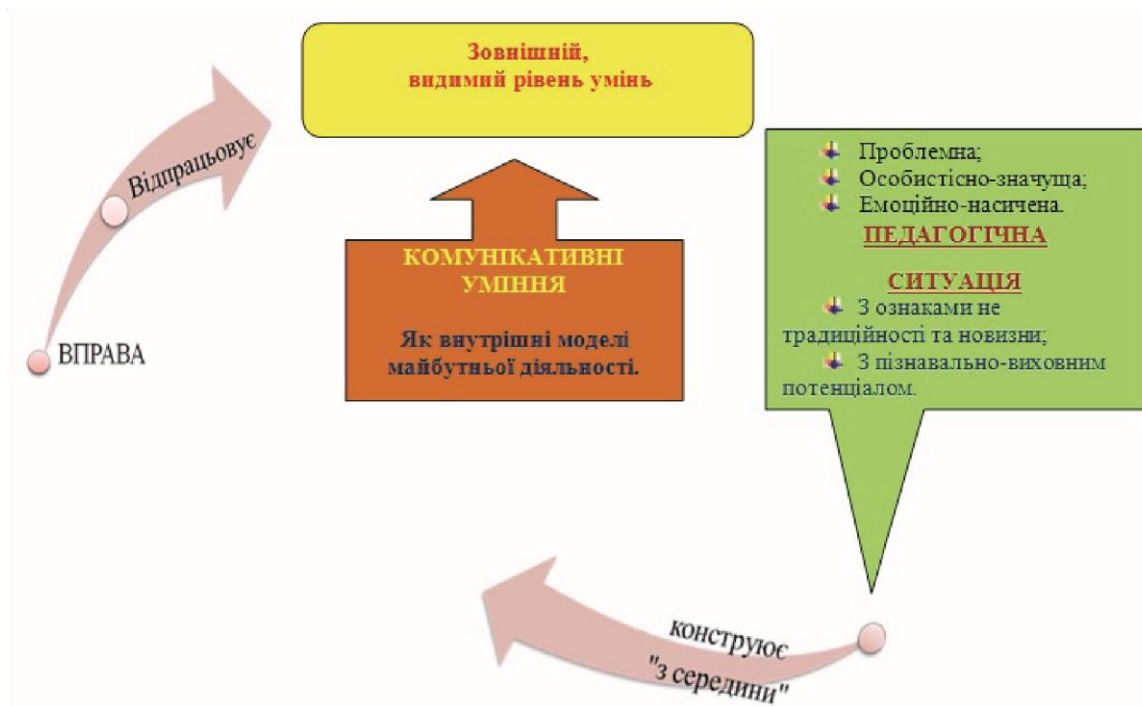

Рис. 1

У сучасних підручниках з педагогіки виділяють два різновиди виховних педагогічних ситуацій: спеціально створені для виховного впливу (штучні) і ситуації, що виникають природно, а потім використовуються для подальшого впливу, тобто спрямовуються у виховне русло. Називають ще один різновид виховних ситуацій – так звану ситуацію вибуху, яку пов'язують із абсолютно неочікуваними діями педагога, що вражають своєю несподіваністю і неочікуваністю, чим зворушують і гальмують негативну поведінку.

Питання 2: Методичні рекомендації щодо розв'язання педагогічних ситуацій

Опір, протиріччя, будь-яка конфліктна ситуація в процесі навчання – це не сигнал біди. Навпаки, це сигнал народження нового: думок, ідей, рішень, сигнал пошуку. Очевидно і інше: долаючи опір, вирішуючи протиріччя, людина підіймається на більш високий рівень розвитку. Безконфліктність, на думку психологів, затримує розвиток людини. Педагогічна діяльність (особливо її комунікативний компонент) потребує оперативного вирішення ситуацій, які постійно її супроводжують, що є можливим тільки за наявності систематичних знань, які виступають «у якості найбільш ефективного інтелектуального інструменту для вирішення протиріч, що постійно виникають на практиці». Значення педагогічних ситуацій у їхньому багатофункціональному характері.

Основними функціями педагогічної ситуації є наступні: пізнавальна, розвивальна, виховна, діагностична, активізуюча, мотиваційна, аналітична.

Процес розв'язання педагогічної ситуації включає в себе три основних етапи: *аналітичний* (починається з аналізу і оцінки педагогічної ситуації та закінчується формуванням задачі, яку потрібно вирішити); *проективний* (плануються способи вирішення вже поставленої задачі, розробляється конкретний проєкт цього вирішення); *виконавський* (практичне застосування розробленого проєкту).

При розв'язанні педагогічних ситуацій дуже важливо давати право здобувачам на особисте, самостійне відкриття. Тому час від часу краще практикувати письмову форму їх вирішення з наступним обговоренням результатів, оскільки лише при усному обговорення час не дозволяє почути позицію кожного.

Питання 3: Застосування теоретичних знань з педагогіки для успішного розв'язання педагогічних ситуацій

Як відомо, в основі майстерності педагога в розв'язуванні проблемних педагогічних ситуацій лежить його фундаментальна психолого-педагогічна підготовка, тобто ті знання і вміння, опора на які допоможе успішно розв'язати ту чи ту педагогічну ситуацію.

Насамперед, ми звернемося до тих фундаментальних положень, дотримання яких забезпечує ефективність виховних впливів, тобто принципів виховання, а саме: безумовне позитивне ставлення до особистості вихованця; опора на позитивне в дитині; поєднання поваги з вимогливістю до вихованця; поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи і самодіяльності; прихованість виховних впливів; систематичність і наступність виховання; єдність та послідовність виховних впливів; емоційність виховання; врахування вікових та індивідуальних особливостей.

Чітка послідовність дій також важлива у відборі методів виховання, які виступають способами впливу на ситуацію і прийомів, що підсилюють дію обраних методів:

- 1) *відтворення* в пам'яті методів педагогічного впливу, засвоєних з усвідомленням та розумінням їх суті;
- 2) їх *зіставлення* зі змістом заданої ситуації на відповідність чи невідповідність;
- 3) *виокремлення* того методу чи методів, які є адекватними змісту ситуації, умовам її протікання і оптимальними для забезпечення ефективного виховного впливу;
- 4) *відтворення* в пам'яті прийомів виховного впливу, *пошук* та *вибір* тих прийомів, які здатні підсилити ефективність обраних методів виховання;
- 5) *використання* обраних методів і прийомів для розв'язання педагогічної ситуації.

Питання 4: Типові помилки та педагогічно недоцільні дії викладача в проблемній ситуації

Прогнозуючи наслідки тих чи тих дій, методів, прийомів («як наше слово відгукнеться»), ми приходимо до висновків щодо доцільності одних і недоцільності інших. Таким чином визначаємо способи поведінки, які не тільки не забезпечують позитивного результату, а навпаки, можуть і зашкодити, знизити коефіцієнт корисної дії виховного впливу.

Висновку щодо невідповідності того чи того способу поведінки в умовах заданої ситуації має передувати аналіз: змісту ситуації; особливостей вихованців, що провокують ситуацію; їхніх очікувань щодо дій педагога; умов протікання ситуації; варіантів реакції здобувачів на можливі способи поведінки педагога.

Назвемо ті способи поведінки, які за будь-яких умов є неефективними, хоча деякі педагоги все ж звертаються до них, поглиблюючи конфлікт ще більшою мірою. А саме: моралізування, повчання, нотації, нерозумна вимогливість, намагання з'ясувати стосунки, знайти винуватця, підкреслювання своєї вищості над здобувачами (зверхність), невміння стримати свої негативні емоції і керувати настроєм, безтактність.

З іншого боку, способами поведінки зі знаком «-» є способи, спрямовані на встановлення або з'ясування стосунків через: поступливість, загравання, підігрування, панібратство, умовляння, конформізм (демонстрування згоди з неприйнятними думками і діями здобувачів).

Названі способи «забезпечення контакту» в провокованих ситуаціях призводять або до його чисто зовнішньої форми без внутрішнього прийняття педагога, або, частіше за все, до його поразки і зневаги.

Питання для самостійної роботи:

1. Довести потребу опори на принципи виховання при розв'язанні педагогічних

ситуацій.

2. Вибрати відеофрагменти на педагогічну тематику з використанням гальмівних прийомів виховного впливу при розв'язанні педагогічних ситуацій.

3. Вибрати із збірників педагогічних ситуацій (1-2) такі, що відображають виховну взаємодію викладача зі здобувачами і запропонувати власні варіанти їх розв'язання.

Тема 6: Методика, алгоритми і техніки проведення тренінгу.

Мета вивчення: надати інформацію щодо алгоритму створення тренінгу, основних етапів і практичних прийомів тренінгу.

Обладнання: мультимедійний проектор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План лекції:

1. Алгоритм створення тренінгу.
2. Структура етапів короткого алгоритму тренінгу.
3. Створення атмосфери довіри. Знайомство.
4. Практичні прийоми розігріву.
5. Етичні проблеми тренера при організації тренінгової діяльності.

Література:

Основна

1. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2017. 456 с.

2. Прищак, М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf>

Допоміжна

1. Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи: підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 484 с.

2. Климова К. Я. Культура спілкування як елемент педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць. Вип. 31 (41). К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 131 с. С. 76–79.

3. Нарожна Н. І. Методика викладання фахових дисциплін: практикум. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 152 с. URL: <http://lira-k.com.ua/preview/12352.pdf>

4. Тараненко Г.Г. Гендерні аспекти мовної поведінки викладача закладу вищої освіти. The 6th International youth conference “Perspectives of science and education” (December 14, 2018) SLOVO\WORD, New York, USA. 2018. С. 252-257.

5. Тараненко Г. Г. Логіко-формулюючий потенціал соціального середовища у формуванні логічної культури здобувачів вищої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. № 62. Т. 2. С. 212-215.

Ключові слова: алгоритм створення тренінгу, етапи тренінгу, етап знайомства, прийоми розігріву тренінгу.

Основний зміст

Питання 1 Алгоритм створення тренінгу

Загальний алгоритм створення тренінгу:

1) визначення запланованих результатів;

- 2) визначення виду розвитку;
- 3) створення технологічної концепції (графічна, метафорична);
- 4) визначення клієнтських технологій;
- 5) визначення тренерських технологій.

Повний алгоритм створення нового тренінгу (на прикладі комерційного педагогічного тренінгу)

- 1) обговорення замовлення із замовником. Включає питання:
  - а) адресат, специфіка основної діяльності учасників, позиції учасників;
  - б) бажані результати для замовника, або що він буде вважати успіхом;
  - в) очікування і побажання учасників, їх інтереси та актуальні завдання для навчання;
- 2) формат і тривалість тренінгу, кількість учасників, місце проведення;
- 3) вивчити специфіку компанії учасників;
- 4) практично ознайомитися з діяльністю замовника;
- 5) самостійно визначити реально можливий результат;
- 6) представити запланований результат у формі графічної концепції зон розвитку;
- 7) представлення і обговорення концепції замовнику;
- 8) визначення критеріїв по яким буде визначене досягнення запланованого результату;
- 9) створити тест, організувати іспит для перевірки ступеню оволодіння технологіями (за вимогою замовника);
- 10) укладання кінцевого контракту з погодженими різними сторонами умовами проведення, оплатою та звітом;
- 11) вивчення літератури і сканування досвіду по темі тренінгу;
- 12) створення зрілої графічної концепції;
- 13) створення клієнтських технологій; 14) створення тренерських технологій;
- 15) створення загального зразкового сценарію тренінгу, який враховує групову динаміку, динаміку увагу та емоційне навантаження;
- 16) підготувати роздатковий матеріал (у разі потреби);
- 17) підготувати список устаткування та канцтоварів;
- 18) створення рекламного матеріалу;
- 19) проведення тренінгу, під час якого необхідно записувати проблемні місця та можливості вдосконалення;
- 20) уважно слідкувати за груповою динамікою і відповідністю тренінгу поставленим цілям;
- 21) після завершення перевірити чи досягнуті результати;
- 22) написати звіт, якщо передбачається контрактом;
- 23) на основі висновків вдосконалити графічну концепцію, зміст вправ, буклет.

Питання 2. Структура етапів короткого алгоритму тренінгу

Структура етапів:

1) визначення планованих результатів. На першому етапі проектування, найважливіше значення мають клієнтські технології або з чим підуть учасники тренінгу, що вони винесуть корисного? Відповідь дає можливість усвідомити: що реально досяжно, чи можуть такі досягнення бути визначеними, на скільки відповідають інтересам замовника інтересам учасників і т.д. Результат можуть виявляти у 5 принципових можливостях: 1) підвищення індивідуальної ефективності; 2) усвідомлення можливостей обмежень; 3) дослідження або новий погляд на явища; 4) створення нових концепцій, підходів і місій; 5) оптимізація комунікацій і взаємодій.

2) розвиток – покращення, удосконалення. Види розвитку поділяють на:

- відрощування – підвищення ступеня вираженості; -
- покращення структури; - покращення текстури, зміна якості явища або процесу

(подолання стереотипів);

- вибір напрямку руху, визначення цілей і траєкторії руху до них;
- проходження фаз підвищення ефективності за рахунок чіткого проходження ступенів процесу;
- встановлення пріоритетів, оптимізація діяльності за рахунок вибудовування задач по їх важливості;

3) створення графічної концепції – образ технологічної концепції. Будь-яка технологічна концепція є графічною. Графічні концепції можуть бути метафоричними і векторними. У векторній, крім напрямку, розвивається присутня і необхідна величина приросту.

Графічна концепція має відповідати наступним вимогам:

- зрозумілість і наочність;
- вимірність;
- є «компасом» для руху в тренінгу;
- є сховищем для клієнтських технологій.

4) створення клієнтських технологій;

5) створення тренерських технологій. Мають включати в себе різноманітні набори процедур. Вправи, які затягують час мають бути виключені з тренінгу, але тренери-початківці роблять це навпаки.

Питання 3. Створення атмосфери довіри. Знайомство

Ефективна робота припускає деякий рівень особистісного пророблення, готовність включатися в тренінгові ситуації, опанувати навичками, кооперуватися з іншими людьми. По суті справи, людина повинна бути здатна бачити світ вільно, як нову можливість, а не як відображення своєї проблеми.

Перший етап безпосередньої роботи групи – знайомство учасників

Основні завдання, які вирішуються на цьому етапі: - представлення учасників один одному - учасники визначаються яким чином до них будуть звертатися в ході роботи - налагодження “почуття групи”, тобто створення психологічного комфорту. Цей етап присутній у роботі групи завжди, але він має різні форми і тривалість.

Виділимо три типових ситуації: - учасники не знайомі один з одним; - учасники знайомі один з одним, але тренер для них - нова людина; - учасники і тренер знайомі один з одним. У першому випадку етап знайомства буде досить тривалим, тому що необхідно вирішити кілька важливих задач: - дізнання і запам'ятовування імен один одного, - взаємопідтримка, - самопред'явлення учасників.

У ситуації, коли учасники групи знайомі один з одним, задача дізнання і запам'ятовування імен стоїть тільки перед ведучим. У цьому випадку не варто вішати таблички з іменами. Нехай ведучий спирається на свою професійну пам'ять. У допомогу під час першого кола він може використовувати технологію «сніжної грудки». Ведучий повинний сказати учасникам, що іноді чиясь ім'я вилітає з голови, тому він буде перепитувати. Вся інша процедура знайомства та ж. У випадку, коли усі один з одним знайомі, задачами цього етапу стають самопред'явлення і взаємопідтримка.

Перше коло можна обмежити питаннями про чекання, побоювання й актуальний стан. Після цього провести вправу на самопред'явлення типу «Девіз на футболці», «Герб», у якому кожен учасник позначить себе в ситуації тренінгу: «От я який зараз». Завершити процедуру можна вправами на групове зімкнення. Після етапу «Знайомство» логічно і природно вводяться правила роботи, що підтримуються в групі.

Питання 4. Психологічні прийоми розігріву

Елементи так званої розминки або розігріву включені практично в усі етапи тренінгу – на початковому етапі вони служать цілям зняття напруги учасників і їхніх

внутрішніх бар'єрів, «розігріву», створення творчої і доброзичливої атмосфери в групі. Далі на наступних етапах вони будуть виконувати роль психологічного розвантаження, дозволяють подолати втому, повернути увагу аудиторії, а іноді і просто відволіктися від напруженої роботи і відпочити. Але крім всіх цих допоміжних функцій, «розігрівуючих» вправи вирішують ще й самостійні завдання: відпрацьовують навички комунікації, вчать передавати і зчитувати інформацію, взаємодіяти з людьми.

Часто розминки містять нетипові дії, які працівники в звичайному житті не роблять – велике число рухів, доторків один до одного, ігрових процедур і т.д. Це ще один «бар'єр» опору, який доводиться долати тренеріві (щоб уникнути зайвих психічних зусиль, вправи, що вимагають великої кількості тактильних контактів або артистичної розкутості, ставлять ближче до кінця тренінгової програми).

Мета вправ на розігрів – запустити потрібний груповий процес.

Основні групові процеси, які можуть бути важливі тренеру в групі на тому чи іншому етапі тренінгу, це: довіра, енергетика, включеність учасників, креативність, згуртованість або ж, навпаки, змагальність.

Питання 5. Етичні проблеми тренера при організації тренінгової діяльності

У процесі взаємодії тренера з учасниками, колегами та адміністрацією виникають певні етичні проблеми:

1) Проблема влади над свідомістю учасників. Тренер має багато можливостей зробити людей залежними від себе. Погано, якщо прагнення володіти поведінкою, діями та іншим стає самоціллю. Тренер входить у довіру до клієнта і «в'є з нього шнурки», приймаючи за нього важливі рішення чи змінюючи його життя своїми порадами та рекомендаціями. На жаль, більшість людей розуміють «допомогу психолога» саме у перекладанні на нього відповідальності за свої дії.

2) Проблема самозахоплення/самокрусування тренера на роботі можна розглядати з двох боків. З одного боку, він може використовувати свою професію для демонстрування своїх достоїнств, а не для допомоги клієнтам. З іншого – не справляти на учасників жодного враження, теж не можна. Тренер повинен сподобатися. Але у прагненні «справляти враження» йому слід віднайти таку міру, яка не перетворила б тренінг в театр одного актора і дозволила б максимально проявити себе й клієнту. Робота тренера – справжня творчість та імпровізація. Це не повторення однієї і тієї ж ролі чи пісні кілька разів.

Сьогодні спостерігається тенденція «театралізації всього життя», яка веде до викривлення розуміння світу та носить глобальний характер. Тренер не повинен потрапити на цю вудочку. Слід органічно поєднувати смисл і форму, зміст та артистизм.

3) Зваба слідування «методичним модам» розглядається теж двояко: по-перше, знайшовши і засвоївши новомодну методику, прагне покращити свою професійну діяльність, підвищити професійну кваліфікацію, він ніби самостверджується серед своїх колег/ клієнтів, заявляючи: «Я на висоті! Я використовую найновіші методи роботи». Тому доречним буде висловлення такої поради: коли з'являється нова методика, трохи зачекайте для того, щоб в'яснити, чи вона дійсно ефективна, плюс ви ще й кошти заощадите.

4) Проблема оплати тренінгових послуг чи зваба «грошей-подарунків» досить важлива в етичному плані, особливо сьогодні. Експерименти доводять ефективність платних послуг: клієнт, який заплатив чималу суму за участь в тренінгу, більш відповідально ставиться до роботи, що з ним проводиться.

Отже, для вирішення етичної проблеми психологічної практики «брати чи не брати гроші з клієнта, який Вам довірився», тренеру слід йти на внутрішній компроміс, який може призвести до зниження ефективності його допомоги клієнту та до зниження

задоволення від своєї нелегкої праці.

Питання для самостійної роботи:

1. Що таке тренінг?
1. Охарактеризуйте розігрів – як традиційний компонент тренінгу.
2. Вкажіть на основні прийоми створення сприятливих умов для групової роботи на етапі знайомства.
3. Проаналізуйте прийоми зняття напруження та зменшення емоційної дистанції в групі.
4. Обгрунтуйте зв'язок етапів тренінгу з етапами розвитку тренінгової групи.
5. З якими етичними проблемами стикається тренер у процесі організації роботи?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати вправи для розігріву на вибрану тематику.
2. Поясніть відмінність та значення попереднього знайомства та знайомства під час тренінгу.
3. Здійсніть порівняльну характеристику видів тренінгу, проаналізуйте їхні спільні та відмінні риси.
4. Скласти портрет ефективного (ідеального) тренера.

При підготовці запропонованих завдань врахуйте важливість умінь, що забезпечують успішність організації та проведення тренінгу.

Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять із навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі»

Практичне заняття № 1.

Тема заняття. Актуальні проблеми методики викладання фахових дисциплін у закладі вищої освіти.

Мета заняття: ознайомити здобувачів з основними проблемами методики викладання фахових дисциплін у ЗВО, надати здобувачам теоретичні знання та практичні навички викладання фахових дисциплін.

Обсяг навчального часу: 4 години

Обладнання: мультимедійний проектор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План заняття:

1. Розвивальні та виховні можливості навчального матеріалу та їх реалізація в освітньому процесі.
2. Проблема професійного самовдосконалення та самовиховання викладача.
3. Подолання усталених методичних шаблонів та стереотипів в організації освітнього процесу в ЗВО.

Література:

Основна: 2, 3, 4.

Допоміжна: 6, 10.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. У чому полягає, на вашу думку, проблема професійного самовдосконалення та самовиховання викладача.
2. Схарактеризуйте розвивальні та виховні можливості навчального матеріалу та їх реалізацію в освітньому процесі.
3. Запропонуйте можливі способи подолання усталених методичних шаблонів та стереотипів в організації освітнього процесу в ЗВО.

Завдання 1. Заповніть таблицю та визначте актуальні проблеми методики викладання фахових дисциплін у вищій школі, запропонуйте можливі шляхи їх вирішення.

Таблиця: Наявні проблеми та шляхи вирішення.

проблеми методики викладання фахових дисциплін	шляхи вирішення

Завдання 2.

Підготувати з теми курсу (на власний вибір) шпаргалку. Оцінювання відбуватиметься за критеріями:

- а) повнота змісту;
- б) вміння визначити його ключові моменти;
- в) логічний зв'язок між окремими компонентами;
- г) лаконічність;
- д) мовна грамотність.

Завдання 3. Інтелектуальна гра «Дискусія в освітньому процесі». Проводиться з метою формування власної критичної позиції здобувача. Умова застосування:

проблемний зміст за темою «Актуальні проблеми методики викладання фахових дисциплін у закладі вищої освіти». Мета гри – стимулювати інтелектуальну діяльність, розвивати критичне мислення, обґрунтовувати власну позицію.

Практичне заняття № 2

Тема заняття. Змістове наповнення навчальних дисциплін.

Мета заняття: ознайомити здобувачів зі змістом наповнення навчальних дисциплін.

Обсяг навчального часу: 4 години

Обладнання: мультимедійний проєктор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План заняття:

1. Змістове наповнення навчальних дисциплін.
2. Силабус навчальної дисципліни.
3. Робоча програма навчальної дисципліни
4. Дистанційний курс навчальної дисципліни.
5. Дотримання принципів академічної доброчесності при змістовому наповненні навчальних дисциплін.

Література:

Основна: 2, 3, 4.

Допоміжна: 3, 6, 10.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Надайте стислу характеристику основних принципів академічної доброчесності при змістовому наповненні навчальних дисциплін
2. Схарактеризуйте змістове наповнення силабусу навчальної дисципліни.
3. Розкрийте змістове наповнення робочої програми навчальної дисципліни.
4. Зробіть порівняння змістового наповнення декількох дистанційних курсів навчальних дисциплін.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

Завдання 1. Виконання завдання: підготовка силабусу, робочої програми, презентації до навчальної дисципліни (за власним вибором).

Завдання 2. Виконання завдання: розробка дистанційного курсу навчальної дисципліни (за власним вибором).

Завдання 3. Завдання для обговорення в групі (магістранти презентують свої варіанти силабусу, робочої програми, презентацій, потім обговорюють їх).

Практичне заняття № 3

Тема заняття. Підготовка та проведення лекційних занять.

Мета: вивчення особливостей підготовки та проведення лекційних занять ЗВО.

Обсяг навчального часу: 2 години

Обладнання: мультимедійний проєктор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План заняття:

1. Доцільність і необхідність лекції в освітньому процесі.
2. Позитивні сторони лекції.

3. Вимоги до підготовки та проведення лекції.

Література:

Основна: 1, 2, 3, 4.

Допоміжна: 3, 4,6, 10.

Питання і завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. У чому полягає зміст діяльності викладача при підготовці до лекції.
2. Схарактеризуйте основні види лекцій.
3. У чому полягає зміст діяльності викладача під час проведення лекції.

Завдання 1. Підготувати за представленою схемою рецензію на лекцію.

Обрати лекцію із літератури до курсу.

Схема рецензії лекції.

Вступна частина.

1. Автор рецензії. Тип рецензії (на текстову складову лекції; рецензія лекції, що прослухана в аудиторії).

2. Організація лекції.

Констатуюча частина.

1. Оцінка стратегії лекції. Основні параметри: актуальність теми, (тема, мета), конструктивні питання, тезис проблеми.

2. Оцінка тактики лекції. (Композиція лекції, основні параметри: структура, дотримання принципів послідовності, непротиворічності, визначеності і доказовості. Спосіб викладу: індуктивний, дедуктивний, логічний, ступеневий, концентричний, раціональний, емоційний. Композиційно-стилістичні прийоми: діалогізація, імпровізація, ретардація, інверсія, ілюстрація, інформація тощо).

Основні параметри: володіння матеріалом, уміння діалектично мислити, творчий підхід, культура мови і поведінки лектора (основні параметри: вміння знайти адекватні засоби для передачі змісту лекції з урахуванням цільових, часових і просторових умов спілкування, дотримання вимовних, словоутворюючих і граматичних норм, пластика лектора).

6. Контакт лектора з аудиторією. Основні параметри: підтримання обміркованості і безперервності сприйняття, активізація розумової діяльності, розвитку пізнавальних властивостей і навичків засвоєння. Здібність до контактності. Психологія відношень лектора і аудиторії. Відповіді на питання.

7. Ефективність лекції. Основні параметри: реакція слухачів і організаторів лекції. Адекватність матеріалу запитам аудиторії.

8. *Резолююча частина.*

9. Загальна оцінка лекції за зразками, що пропонується:

а) лекція заслугове схвальну оцінку;

б) лекція заслугове схвалення за умови допрацювання;

в) лекція викликає принципові заперечення з певних причин (представити, обґрунтувати).

Завдання 2. Заповнити таблицю «Аргументи «за» і «проти» лекції у ЗВО».

Висловіть власну думку, аргументуйте.

Аргументи «за» і «проти» лекції у ЗВО

<i>За</i>	<i>Проти</i>
можливість викласти в узагальненому та систематизованому вигляді великий обсяг матеріалу	здобувач є лише споживачем готової інформації
	пасивність здобувачів та можливість займатись власними справами
	механічне сприйняття навчального матеріалу

Практичне заняття № 4

Тема заняття. Оптимальність методики і техніки лекції.

Мета заняття: ознайомлення здобувачів з організацією, методикою та технікою сучасної лекції.

Обсяг навчального часу: 2 години

Обладнання: мультимедійний проектор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План заняття:

1. Організація та проведення лекційних занять.
2. Методика проведення лекційного заняття.
3. Типи, форми лекційних занять.
4. Техніка організації та проведення лекційного заняття.

Література:

Основна: 1, 4.

Допоміжна: 3, 4, 6, 10.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Схарактеризуйте основні вимоги до проведення лекції.
2. Надайте характеристику основних частин організації лекцій (вступна, основна, заключна).

Завдання 1. «Методика читання лекцій». Проаналізувати одне лекційне заняття (за власним вибором). Заповнити таблицю.

структура лекції	
логіка викладу	
повідомлення літератури до теми або до всього курсу.	
доступність, аргументованість	
виокремлення головного у матеріалі та висновках.	
використання деяких прийомів закріплення	повторення, запитання на перевірку розуміння, засвоєння, підведення підсумків тощо.
використання ТЗН	застосування лектором опорних матеріалів (текст, конспект, окремі записи, відсутність опорних записів тощо).

Завдання 2. Напишіть есе «Я з великим інтересом слухаю ту лекцію, яка...».

Практичне заняття № 5

Тема заняття. Проведення практичних занять у ЗВО.

Мета заняття: ознайомлення здобувачів із методикою проведення практичних занять у закладі вищої освіти, розробка плану-конспекту практичного заняття.

Обсяг навчального часу: 2 години

Обладнання: мультимедійний проєктор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План заняття:

4. Організація, структура проведення практичного заняття.
5. Методика проведення практичного заняття.
6. Загальні поняття, роль викладача, завдання, вимоги.
7. Структура, порядок і методика проведення.

Література:

Основна: 2, 3, 4.

Допоміжна: 6, 10.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. У чому полягають мета, завдання практичного заняття?
2. Охарактеризуйте вимоги до практичного заняття.
3. Яким чином здійснюється моніторинг результативності практичного заняття?

Завдання 1.

Розробити план-конспект практичного заняття за поданою формою.

Форма плану-конспекту практичного заняття.

ПЛАН-КОНСПЕКТ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

дисципліни: _____

Тема заняття: _____

Дата проведення: _____

Цілі заняття: _____

Головна проблема заняття: _____

Обладнання (перелік наочних посібників, ТЗН, плакатів та ін.):

План заняття (перелік основних пунктів і час, який відводиться на їх реалізацію): _____

Хід заняття (докладний конспект):

- етапи і види діяльності здобувачів із щохвилинною структурою;
- формулювання завдань на кожному етапі заняття;
- результати виконання завдань, що передбачаються;
- посилання на матеріали за темою заняття (нумерація сторінок навчальних посібників тощо);
- рисунки, схеми, таблиці та ін.

Завдання здобувачам із рефлексії їх діяльності: _____

Форми контролю і оцінювання результатів заняття: _____

Домашнє завдання: _____

Список використаної літератури: _____

Форма аналізу проведеного заняття, підсумки його обговорення зі здобувачами, викладачем _____

Завдання 2. Презентація розробленого практичного заняття.

Практичне заняття № 6

Тема заняття. Основні форми інтерактивних технологій навчання.

Мета заняття: ознайомлення здобувачів із інтерактивними технологіями навчання в освітньому процесі ЗВО.

Обсяг навчального часу: 2 години

Обладнання: мультимедійний проєктор, комп'ютер, програмний продукт Microsoft Office PowerPoint 2007.

План заняття:

1. Сутність інтерактивного навчання.
2. Застосування інтерактивних технологій на лекційних заняттях.
3. Використання інтерактивних технологій навчання під час практичних занять.
4. Практика застосування інтерактивних форм і методів навчання.
5. Моніторинг результативності використання інтерактивних технологій навчання.

Література:

Основна: 1, 2.

Допоміжна: 1, 2, 6, 7, 10.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Представте переваги застосування інтерактивних технологій на лекційних заняттях.
2. Використання інтерактивних технологій навчання під час практичних занять.
3. У чому полягає сутність інтерактивного навчання.
4. Схарактеризуйте переваги використання інтерактивних технологій навчання в освітньому процесі ЗВО.

Завдання 1.

Підготуйте план-конспект лекційного або практичного заняття із використанням інтерактивних технологій навчання (на вибір: метод проєктів, кейс-метод, тренінг, навчальна дискусія, навчальна гра тощо).

Дидактичне забезпечення самостійної роботи

Тема	Завдання	Рекомендована література	Форма контролю
Основні категорії методики викладання у вищій школі.	•Скласти ментальну карту до теми «Основні категорії методики	Основна 1. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи. Підручник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/29032 2. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч.	Презентація складеної ментальної карти. Перевірка визначень, внесених у

	<p>викладання у вищій школі».</p> <ul style="list-style-type: none"> Знайти визначення ключових понять, визначення внести у глосарій. 	<p>посіб. К.: Ліра-К, 2017. 456 с.</p> <p>3. Прищак, М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf</p> <p>4. Теорія та методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: навчально-методичний посібник / Укладач І. В. Казанжи. Миколаїв: СПД Румянцева, 2018. 154 с.</p>	<p>глосарій.</p>
<p>Дидактичні вимоги до формування змісту навчальних дисциплін.</p>	<p>Розробка проекту «Сучасні вимоги до формування змісту навчальних дисциплін».</p> <p>Підготувати презентацію складеного проекту.</p>	<p>Допоміжна</p> <p>1. Афанасьєв М. В., Полякова Г. А. Тренінгове навчання в закладі вищої освіти: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс]. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 323 с.</p> <p>2. Нарожна Н. І. Методика викладання фахових дисциплін: практикум. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 152 с. URL: http://lira-k.com.ua/preview/12352.pdf</p> <p>3. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Л. – Центр учбової літератури, 2017. 472 с.</p> <p>4. Тараненко Г. Г. Логіко-формуючий потенціал соціального середовища у формуванні логічної культури здобувачів вищої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. № 62. Т. 2. С. 212-215.</p> <p>5. Якімова Л. П. Методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: опорний конспект лекцій у схемах і таблицях: навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2019. 177 с.</p>	<p>Співбесіда, захист проекту, презентація.</p>
<p>Лекція як організаційна форма навчання у ЗВО, її види та функції.</p>	<p>Проаналізувати лекційний матеріал, представлений у навчальних посібниках. Визначити позитивні та спірні аспекти</p>	<p>Основна</p> <p>1. Зайченко І. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2017. 456 с.</p> <p>2. Прищак М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf</p> <p>3. Теорія та методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: навчально-методичний посібник / Укладач</p>	<p>Опитування, співбесіда, презентація підготованих матеріалів.</p>

	представлен их матеріалів. Підготувати лекцію та презентацію за однією темою курсу.	І. В. Казанжи. Миколаїв: СПД Румянцева, 2018. 154 с. Допоміжна 1. Нарожна Н. І. Методика викладання фахових дисциплін: практикум. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 152 с. URL: http://lira-k.com.ua/preview/12352.pdf 2. Якімова Л. П. Методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: опорний конспект лекцій у схемах і таблицях: навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2019. 177 с.	
Дидактичні цілі та функції практичних занять.	Скласти ментальну карту «Цілі та функції практичного заняття». Підготувати практичне заняття (за необхідності і презентацію) до однієї із тем курсу. Знайти визначення ключових понять, визначення внести у глосарій.	Основна 1. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2017. 456 с. 2. Прищак, М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf 3. Теорія та методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: навчально-методичний посібник / Укладач І. В. Казанжи. Миколаїв: СПД Румянцева, 2018. 154 с. Допоміжна 1. Нарожна Н. І. Методика викладання фахових дисциплін: практикум. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 152 с. URL: http://lira-k.com.ua/preview/12352.pdf 2. Якімова Л. П. Методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: опорний конспект лекцій у схемах і таблицях: навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2019. 177 с.	Презентація результатів роботи: складеної ментальної карти, плану практичного заняття. Перевірка визначень, внесених у глосарій.
Методичні рекомендації щодо розв'язання педагогічних ситуацій.	Груповий проєкт «Педагогічна ситуація. Поради щодо розв'язання та попередження». Підготувати матеріали	Основна 1. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи. Підручник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/29032 2. Прищак, М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с. URL: https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/831.pdf	Перевірка розробленого проєкту. Презентація результатів, представлення матеріалів. Групове обговорення, співбесіда.

	<p>щодо складної педагогічної ситуації, надати методичні рекомендації із вирішення. Проект представити у вигляді відеоматеріалів, презентації тощо.</p>	<p>Допоміжна</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Аніловська Г. Я. Університетська освіта: навч. посіб. 3-е вид., переробл. і допов. Львів: Магнолія. 2018. 304 с. 2. Афанасьєв М. В., Полякова Г. А. Тренінгове навчання в закладі вищої освіти: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс]. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 323 с. 3. Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи: підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 484 с. 	
<p>Реалізація виховної функції освітнього процесу</p>	<p>Відповідно до теми підготувати кейс-ситуації, мотиваційний тренінг, доповідь, відеоматеріал, презентацію.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 4. Климова К. Я. Культура спілкування як елемент педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць. Вип. 31 (41). К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 131 с. С. 76–79. 5. Тараненко Г.Г. Гендерні аспекти мовної поведінки викладача закладу вищої освіти. The 6th International youth conference “Perspectives of science and education” (December 14, 2018) SLOVO\WORD, New York, USA. 2018. С. 252-257. 6. Тараненко Г. Г. Логіко-формулюючий потенціал соціального середовища у формуванні логічної культури здобувачів вищої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. № 62. Т. 2. С. 212-215. Рекомендовані відеоматеріали: https://www.youtube.com/watch?v=trRwMRoeuII https://www.youtube.com/watch?v=SelWfmXlf28 	<p>Перевірка матеріалів Опитування, співбесіда, презентація підготовлених кейс-ситуацій, мотиваційних тренінгів, відеоматеріалів.</p>

Виконана робота зараховується кількістю балів відповідно до розподілу балів, які отримують здобувачі.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Вимоги до есе

Есе (Французьке *essai* «спроба, проба, нарис», від лат. *exagium* «зважування») – літературний жанр прозового твору невеликого обсягу й вільної композиції.

Есе – самостійна творча робота здобувача. Мета есе полягає в розвитку навичок самостійного творчого мислення та письмового послідовного викладу власних думок. Есе дозволяє авторові навчитися чітко й грамотно формулювати думки, структурувати інформацію, використовувати основні категорії аналізу, виділяти причинно-наслідкові зв'язки, ілюструвати поняття відповідними прикладами, аргументувати свої висновки, володіти науковим стилем мовлення.

Есе повинне містити: чіткий виклад суті поставленої проблеми, включати самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, розглянутого в рамках дисципліни, висновки, що узагальнюють авторську позицію з поставленої проблеми. Есе виражає індивідуальні враження та міркування автора з конкретного приводу або предмета й не претендує на вичерпне трактування. Відносно обсягу й функції межує, з одного боку, з науковою статтею й літературним нарисом (з яким есе нерідко плутають), з іншого боку – з філософським трактатом. Есеїстичному стилю властиві образність, рухливість асоціацій, нерідко антитиповість мислення, орієнтування на інтимну відвертість і розмовну інтонацію.

Структура есе:

Вступ: місія здобувача щодо розгляду теми есе, його авторське бачення або обґрунтування вибору цієї теми. Мета та завдання роботи – очікуваний результат роботи в цілому та конкретні результати, які будуть отримуватися в ході розкриття теми. На цьому етапі дуже важливо правильно сформулювати питання, на які ви збираєтеся знайти відповідь у ході свого дослідження. При роботі над вступом можуть допомогти відповіді на наступні питання: «Чи потрібно давати визначення термінам, що пролунали в темі есе?», «Чому тема, яку я розкриваю, є важливою в даний момент?», «Які поняття будуть залучені в мої міркування?», «Чи можу я розділити тему на трохи більше дрібних підтем?» і т. д.

Основна частина: теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій щодо питання. У цьому полягає основний зміст есе й це являє собою головні труднощі. Тому важливе значення мають підзаголовки, на основі яких здійснюється структурування аргументації; саме тут необхідно обґрунтувати (логічно, використовуючи дані або строгі міркування) пропоновану тезу. Залежно від поставленого питання аналіз проводиться на основі наступних категорій: причина – наслідок, загальне – особливе, форма – зміст, частина – ціле, сталість – мінливість.

Висновок: узагальнення й аргументовані висновки до теми й т. д. Підсумовує есе або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині. Методи, що рекомендують для складання висновка: повторення, ілюстрація, цитата. Висновок може містити такий дуже важливий, що доповнює есе, елемент як взаємозв'язків з іншими актуальними темами та проблемами.

Рекомендації щодо використання інформаційних технологій.

Підвищення якості вищої освіти визначається використанням нових методів і засобів навчання. Широке застосування мультимедійних технологій здатне різко підвищити ефективність активних методів навчання для всіх форм організації навчального процесу: на етапі самостійної підготовки здобувачів, на лекціях і на практичних заняттях.

Експериментально встановлено, що при усному викладі матеріалу за хвилину слухач сприймає і здатний обробити до однієї тисячі умовних одиниць інформації, а при «підключенні» органів зору до 100 тисяч таких одиниць. Тому абсолютно очевидна висока ефективність використання інформаційних технологій і мультимедійних засобів, основа яких – зорове та слухове сприйняття матеріалу.

Мультимедійні продукти й інформаційні технології представляють широкі можливості для різних аспектів навчання. Одними з основних можливостей і переваг інформаційних технологій і засобів мультимедіа у разі їх застосування у навчальному процесі являються:

- одночасне використання декількох каналів сприйняття здобувача в процесі навчання, за рахунок чого досягається інтеграція інформації, що доставляється різними органами чуттів;
- можливість симулювати складні реальні експерименти;
- візуалізація абстрактної інформації за рахунок динамічного представлення процесів;
- можливість розвинути когнітивні структури і інтерпретації здобувачів.

Мультимедійні засоби навчання й інформаційні технології, що використовуються, повинні відповідати системі психологічних, дидактичних і методичних вимог. До специфічних дидактичних умов відносять:

- адаптивність до індивідуальних можливостей здобувача;
- інтерактивність навчання;
- реалізація можливостей комп'ютерної візуалізації учбової інформації;
- розвиток інтелектуального потенціалу здобувача;
- системність і структурно-функціональна зв'язаність представлення матеріалу;
- забезпечення повноти (цілісності) і неперервності дидактичного циклу навчання.

З дидактичними вимогами тісно пов'язані методичні вимоги. Методичні вимоги до інформаційних технологій і мультимедійних засобів навчання враховують облік своєрідності й особливості конкретного учбового предмету, специфіку відповідної науки, її понятійного апарату, особливості методів дослідження її закономірностей, можливостей реалізації сучасних методів обробки інформації.

Мультимедійні засоби навчання повинні задовольняти наступним методичним вимогам: представлення навчального матеріалу з опорою на взаємозв'язок і взаємодію понятійних, образних і дієвих компонентів мислення; відображення системи термінів навчальної дисципліни у вигляді ієрархічної структури високого порядку; надання здобувачам можливості виконання різноманітних контролюючих тренувальних дій.

Поряд із дидактичними та методичними вимогами також виділяють ряд психологічних вимог, що впливають на успішність і якість створення мультимедійних

засобів навчання. Представлення навчального матеріалу повинне відповідати не тільки вербально-логічному, але і сенсорно-перцептивному і представлінському рівням когнітивного процесу. Його виклад необхідно орієнтувати на тезаурус і лінгвістичну композицію конкретного вікового контингенту і специфіку підготовки здобувачів.

В якості основного технічного засобу інформаційних технологій виступає комп'ютер, оснащений необхідним програмним забезпеченням і мультимедійним проєктором. Комп'ютер не замінює собою викладача, а являється лише засобом здійснення педагогічної діяльності, його помічником.

Завдяки своїм можливостям і розвитку технічних засобів інформаційні технології можуть застосовуватися при проведенні практично всіх видів навчальних занять.

Аналіз педагогічної літератури і досвід викладання дозволили виділити декілька основних аспектів застосування засобів мультимедіа в навчальному процесі при проведенні різних видів занять.

В процесі читання лекції лектор, маючи у своєму розпорядженні обмежений об'єм часу, викладає основні поняття курсу та дає направляючі вказівки і пояснення здобувачам до змісту самостійно вивченого матеріалу. В цих умовах для підвищення якості й ефективності навчання збільшується значення візуалізації освітньої інформації.

Викладач в мультимедіа лекційній аудиторії отримує замість дошки та крейди потужний інструмент для представлення інформації в різноманітній формі (текст, графіка, анімація, звук, цифрове відео та ін.). В якості джерела ілюстративного матеріалу в цьому випадку найбільш зручно використовувати CD ROM чи HTML документи. Мультимедійні лекції можна використовувати для викладання практично всіх курсів. Якість і степінь засвоєння навчального матеріалу, а також вплив на активізацію пізнавальної діяльності, як показує практика і проведені дослідження, істотно зростає.

Таким чином, використання інформаційних технологій істотно покращує сприйняття й осмислення питань, що розглядаються здобувачами, створює більш комфортні умови для аудиторної роботи здобувачів і викладачів.

Традиційно на лекційних заняттях використовуються презентації – набір слайдів, представлених у певному порядку. Презентація демонструється на великому екрані за допомогою мультимедійного проєктора і служить ілюстрацією до розповіді. В якості інформаційного наповнення презентації можуть бути використані різні види інформації (текстова, аудіо, графічна, анімація, відео та ін.).

В якості методичних рекомендацій по застосуванню презентацій пропонується наступний алгоритм підготовки до заняття:

- визначити тему, ціль і тип заняття;
- скласти тимчасову структуру лекції, у відповідності з основною ціллю намітити задачі і необхідні етапи для їх досягнення;
- продумати етапи, на яких необхідні інструменти мультимедіа;
- із резервів комп'ютерного забезпечення відбираються найбільш ефективні засоби;
- розглядається доцільність їх застосування в порівнянні з традиційними засобами;

- відібрані матеріали оцінюються по часу: їх тривалість не повинна перевищувати санітарних норм, рекомендується продивитись і врахувати інтерактивний характер матеріалу;
- створюється часова розгортка лекції;
- при нестачі комп'ютерного ілюстративного матеріалу чи програмного матеріалу проводиться пошук в бібліотеці або мережі інтернет;
- із знайденого матеріалу складається презентаційна програма.

Створюючи лекцію із застосуванням мультимедіа, рекомендується керуватись такими критеріями відбору інформації:

- зміст, глибина і об'єм навчальної інформації повинні відповідати пізнавальним можливостям здобувачів, враховувати їх інтелектуальну підготовку та вікові особливості;
- слайди презентації повинні містити тільки основні моменти лекції (основні визначення, схеми, анімаційні та відео фрагменти, що відображають сутність вивчаючих явищ);
- при відборі матеріалу для зорового ряду опису моделі уникати дальніх планів і дрібних деталей;
- слід уникати великих текстових фрагментів. Недопустимо використовувати для читання тексту полоси прокрутки чи кнопки переходу від екрану до екрану;
- виділяти в текстах найбільш важливі моменти, використовуючи напівжирний чи курсивний шрифт;
- загальна кількість слайдів не повинна перевищувати 20–25;
- не варто перенавантажувати слайди різноманітними спец ефектами, інакше увага здобувачів буде зосереджена саме на них, а не на інформаційному наповненні слайду;
- на рівень сприйняття матеріалу великий вплив має кольорова гама слайда, тому необхідно підібрати правильне забарвлення презентації, щоб слайд добре «читався»;
- необхідно чітко розрахувати час на показ того чи іншого слайду, щоб презентація була доповненням до лекції, а не навпаки.

Таким чином, мультимедійні засоби навчання дозволяють:

- підвищити інформативність лекції;
- стимулювати мотивацію навчання;
- підвищити наочність навчання за рахунок структурної надмірності;
- здійснити повтор найбільш складних моментів лекції (тривіальна надмірність);
- реалізувати доступність і сприйняття інформації за рахунок паралельного представлення інформації в різних модальностях: візуальної і слухової (перманентна надмірність);
- організувати увагу аудиторії в фазі її біологічного зниження (25–30 хвилин після початку лекції та останні хвилини лекції) за рахунок художньо-естетичного виконання слайдів-заставок або за рахунок доцільно застосованої анімації та звукового ефекту;
- здійснити повтор (перегляд, коротке відтворення) матеріалу попередньої лекції;
- створити викладачу комфортні умови роботи на лекції.

Для проведення практичних занять інформаційні технології використовуються не так часто. Проте, як показали сучасні дослідження в області освітніх технологій, саме тут знаходяться великі резерви для підвищення ефективності навчання.

При проведенні практичних занять також доцільно використовувати презентації, проте тут є свої особливості. Презентацію можна демонструвати як за допомогою проєктора, так і (при проведенні занять в комп'ютерному класі) на екранах моніторів. При проведенні таких видів занять доцільно використовувати презентації як частину заняття, наприклад, у вступній частині заняття для повторення раніше пройденого матеріалу. Вимоги до презентації для практичних занять майже ті самі, що і для лекції.

Основна схема застосування інформаційних технологій і мультимедійних засобів на практичних заняттях полягає в тому, щоб спочатку підпорядкувати дії логіці, що задається цими засобами, а потім – цілями та задачами діяльності, отримавши нові можливості досягнення результатів навчальної діяльності. На першому етапі мультимедійний засіб або ресурс виступає предметом навчальної діяльності, в ході якої набуваються знання про роботу засобу, вивчаються мови та прийоми, засвоюються навички роботи. На другому етапі мультимедійних ресурс перетворюється в засіб вирішення будь-яких навчальних або професійних завдань.

Рекомендації до складання ментальної карти (інтелектуальної карти).

Ментальна карта (mind-map, mindmapping) – це графічне відображення процесів багатовимірного мислення. Ментальні карти є зручною, ефективною технікою візуалізації мислення та альтернативного запису. Суть побудови ментальної карти полягає в тому, щоб за допомогою зрозумілих символів, образів, об'єктів, асоціацій, якими мислить людина, наочно зобразити карту знань на обрану тему.

Сфера застосування:

- Генерація ідей, їх аналіз у пошуках рішення, узгодження і впровадження потенційного рішення.
- Упорядкування інформації у вигляді логічного ланцюжка подій, ідей і фактів.
- Опрацювання інформації. Техніка майнд меппінг дозволяє читати швидше, запам'ятовувати більше, краще концентруватися.
- Стратегічне думання: можливість поглянути на проблематику повністю та враховуючи всі особливості. Складання планів, розуміння своїх цілей, опис напрямків діяльності.
- Вийти за рамки своїх же власних обмежень.

Згадаємо класичне застосування – ведення конспектів. Інтелектуальні карти для цього підходять краще за звичайні нотатки. Їхнє створення займає менше часу, ніж написання великого об'єму тексту, крім цього, таке відображення інформації саме по собі є логічно організованим. Кожна карта пам'яті є унікальною і зберігається в пам'яті як цілісний об'єкт.

Карти пам'яті є потужним інструментом для роботи із асоціаціями. Записуючи, а потім переглядаючи ідеї, знаходяться нові зв'язки між концепціями, які були непоміченими до того. Крім того, сам спосіб малювання карти переводить мозок у режим креативності. Допомагає у створенні презентацій та проєктів ідей, в яких відображено хід думок.

Правила створення:

Для ефективного користування будь-яким інструментом необхідно ознайомитися з інструкцією. 10 простих правил створення карт:

1. Починаємо з центральної ідеї посередині чистого аркушу, використовуючи малюнок і хоча б 3 кольори.
2. Вибираємо ключові слова і друкованим текстом наносимо на гілки, використовуючи верхній та нижній регістр. Можна додавати картинки, символи, коди.
3. Кожен елемент (слово/картинка) повинен мати власну гілку.
4. Лінії повинні бути з'єднані, починаючи від центральної ідеї.
5. Центральні лінії товстіші, органічні і текучі. Всі наступні гілки тонші в залежності від радіального розходження від центру.
6. Робимо лінії такої ж довжини, як і слово/картинка.
7. Використовуємо кольори на власний розсуд і на всій карті пам'яті.
8. Розробляємо свій особистий стиль майнд меппінгу.
9. Використовуємо акценти і показуємо асоціації на своїй карті пам'яті.
10. Зберігаємо ясність інтелектуальної карти, використовуючи радіальну ієрархію в цифровому порядку або охоплюючи всі гілки.

Веб-сервіси для створення ментальних карт:

[Mindomo](#) - програмне забезпечення створення діаграм зв'язків за допомогою Інтернету. До 3-х карт в безкоштовному режимі

[MindMeister](#) - Веб 2.0 додаток для побудови діаграм зв'язків, підтримує експорт у pdf, FreeMind (. Mm), MindManager 6 (. Mmap), а також у документ. Rtf або у вигляді зображення (. Jpg, Gif, Png). До 3-х карт в безкоштовному режимі.

[Bubbl.us](#) - інтернет-сервіс спільного створення діаграм зв'язків. Безкоштовно можна створити до 3-х діаграм, і це єдине обмеження.

[SpiderScribe](#) - безкоштовний сервіс (Adobe Flash). У вузлах карти можуть міститися: простий текст, картинка (jpg, png), дата (календар), карта (GoogleMap), або прикріплений файл. Експорт до jpg і png. Підтримується спільна робота над картою. Інтерфейс англійська, з підтримкою кирилиці.

FreeMind - вільна програма для створення карт пам'яті. FreeMind написана на Java і розповсюджується згідно із загальною публічною ліцензією GNU. Програма має розширені можливості експортування. Експорт XHTML дозволяє створити карту-схему з розгалуженою структурою і посиланнями на зовнішні джерела.

Питання до екзамену

1. Предмет і завдання методики викладання дисциплін у вищій школі.
2. Основні категорії методики викладання у вищій школі.
3. Актуальні проблеми методики викладання дисциплін у вищій школі.
4. Компоненти змісту освіти в контексті методики їх викладання.
5. Дидактичні вимоги до формування змісту навчальних дисциплін.
6. Критерії відбору змісту навчальних занять.
7. Шляхи удосконалення змісту освіти.
8. Лекція як організаційна форма навчання у ЗВО, її види та функції
9. Ораторські вміння, що допомагають викладачу забезпечити ефективність лекцій.
10. Які є види лекцій у закладі вищої освіти і чим обумовлений їх вибір?
11. Які функції реалізує лекція як форма організації навчання у вищій школі?
12. Як зацікавити здобувачів на початку лекції і чому це важливо?
13. Які прийоми допомагають зберегти увагу здобувачів до змісту лекції?
14. Коротко розкрийте роль та сутність ораторських умінь, спрямованих на забезпечення успішності лекції.
15. Дидактичні цілі та функції практичних занять.
16. Використання на практичних заняттях сучасних інноваційних технологій.
17. Різноманітні форми завдань для практичного заняття.
18. Проблемні питання як спосіб активізації активності здобувачів на практичному занятті.
19. Методи і форми організації контролю знань, шляхи їх удосконалення.
20. Які поради ви дали б викладачам вищих навчальних закладів щодо підвищення коефіцієнта корисної дії практичного заняття?
21. Дайте пропозиції щодо поліпшення внутрішньої мотивації здобувачів до підготовки до практичного заняття.
22. Запропонуйте два-три прийоми активізації уваги здобувачів та розвитку їх пізнавальної активності на практичному занятті.
23. Застосування теоретичних знань із педагогіки для успішного розв'язання педагогічних ситуацій.
24. Типові помилки та педагогічно недоцільні дії викладача в проблемній ситуації.
25. Реалізація виховної функції освітнього процесу.
26. Здійснення виховного впливу в процесі викладання.
27. У чому полягають основні проблеми методики викладання на сучасному етапі розвитку освіти?
28. У чому полягає необхідність впровадження в освітній процес інноваційних технологій навчання?
29. Визначте ключові відмінності традиційного та інноваційного навчання.
30. Визначте основні аспекти підготовки та проведення викладачем лекцій.
31. Визначте основні аспекти підготовки викладачем практичного заняття.